O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY VA O’RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

PEDAGOGIKA FAKULTETI

MUSIQA TA’LIMI VA TASVIRIY SAN’AT KAFEDRASI

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

“Musiqa darslarida kompozitorlar ijodidan foydalanish”

Ortiqov Yo’ldosh Abdirovik o’g’li

5111100- Musiqa ta’lim yo’nalishi bakalavr darajasini olish uchun

Ilmiy rahbar: **Z.Zoirov**

TERMIZ-2017

MUNDARIJA

Kirish……………………………..…………..……………………….….….2

I- bob. Shaxs kamolotida musiqa tarbiyasining mazmuni ………………….7
1.1. Milliy ma'naviyatimiz rivojida musiqaning o`rni……………………..7
1.2. O'zbek musiqa madaniyatida kompozitorlik ijodi…………….……....17

II-bob Musiqa darslarida kompozitorlar ijodidan foydalanish..…….……....26

2.1. O`zbek kompozitorlari hayoti va ijodi……….......................…..…..…26
2.2. Kompozitorlar ijodida bolalar qo`shiqlaqri va ularning badiiy musiqiy tahlili hamda tajriba-sinov ishlari...............................…..…………….….41

Xulosa………………………………………….…......…...…………...58
Adabiyotlar……………………………………………..........................60

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi. O‘zbek xalqi jahon tarixiy taraqqiyotiga o‘zining qadimiy ilm– fani, adabiyoti, san’ati va madaniyati bilan ulkan hissa qo‘shgan buyuk millatdir.

Mamalakatimiz Prezidenti «Biz uchun mustaqillik eng avvalo, o‘z taqdirimizni qo‘limizga olish, o‘zligimizni anglash, milliy qadriyatlarni, urf - odatlarimizni tiklash, hammamiz uchun mo‘tabar shu zaminda har bir xonadonda tinchlik, osoyishtalik, barqarorlikni saqlashdir».

Milliy ma’naviyatimiz rivojida musiqa ham muhim o‘rin tutadi. Milliy musiqa san’atining eng qadimiy va shu bilan birga, xalq ommasiga keng tarqalgan, uning turmushiga chuqur singib ketgan sohalardan biridir. Musiqa ham real voqelikni aks ettiradi.

Xususan, milliy madaniyatda musiqa yuksak tuyg‘ular, zavq - shavqli g‘oyalar olamini ochib beradi. Odamlarni ma’naviy jihatdan boy, sof barkamol qiladi.

Bola hali qo‘liga qalam ushlashni, o‘qib yozishni bilmagan vaqtdayoq musiqani his qila oladi. Ko‘pincha shu dastlabki taassurotlar musiqaga bo‘lgan munosabatlarning shakllanishiga ta’sir qiladi. Shuning uchun umumiy ta’lim maktablarini isloh qilishning asosiy yo‘nalishlarida musiqa ta’limiga ham e’tibor berilgan. Musiqa, avvalo, bolalarning his-tuyg‘ularini mayinlashtiradi. Musiqa asarlarini his etish kabi ularda ko‘pgina insoniy fazilatlarni uyg‘otadi. Albatta, insoniy fazilatlarni kamol toptirishda adabiyot, tarix, sport va boshqa sohalar katta o‘rin tutadi. Binobarin, nazm va musiqa doimo yonma- yon yashaydi. Tabiat taasurotlari ostida tug‘iladi, qolaversa, bog‘cha va maktabda shakllanib boradi. Musiqa darslari o‘quvchilarni faqatgina nafosat jihatdan emas, balki keng ma’noda ma’naviy- axloqiy jihatdan ham tarbiyalaydi. Avloddan- avlodga o‘tib kelayotgan, ne–ne zamonlar zayliga bardosh berib, xalqning orzu- armonlari, o‘y – intilishlarini mujassam etgan kuy – ko‘shiqlarimiz, maqomlarimiz barcha turdagi maktablar, pedagogika

institutlari dasturlaridan kengroq joy olsa yaxshi bo‘lar edi. Zamonamizning zabardast yozuvchisi, jahonga mashhur adib Chingiz Aytmatov «Kunda» romanida yozadi: «hayot, o‘lim, muxabbat, shavq va ilhom hammasini musiqa aytadi, zotan, biz musiqa vositasida eng oliy hurlikka erishamiz, bu hurlik uchun ongimiz yorishgan zamonlardan boshlab, butun tariximiz davomida kurashganmiz, lekin unga musiqadagina erishganmiz».

Kompozitorlar tomonidan yaratilgan musiqa durdonalari, har sonyada - tarbiyada, mehnatda, ijtimoiy munosabatda ma’lum darajada o‘z fidoiysini topadi. Yuqori kasbiy tayyorgarlikka ega bo`lgan ijodkorlar tomonidan yatilgan bolalar asarlari atrofdagi hodisalarni go‘zallikni idrok etishga va qadrlashga o‘rgatadi, nozik did va hur fikr bilan qurollantiradi, ma’naviy olamni kengaytiradi. Shu bois musiqani

Mamlakatimiz ta'lim muassasalarida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilayotgani ma'lum. Ayni paytda bu ishlarni jonlantirishga ehtiyoj ham sezilmoqda. Bu ehtiyojni qondirish uchun esa o'quvchilarni kichik maktab yoshidan boshlaboq yuksak ma'naviyat egasi qilib tarbiyalashga alohida e'tibor qaratmoq lozim.

Kezi kelganda bir holni ta'kidlash lozim: Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi davlatlari orasida faqat O'zbekiston o'z ma'naviy siyosatiga ega davlat. Bu siyosat Prezidentimiz I.A.Karimov tomonidan milliy mentalitetimizga asosan ishlab chiqilgan. Shu ma'noda bugun **milliy tarbiya jarayonini** kuchaytirish kerak. Milliy tarbiyaning uch negizi bor: jismoniy tarbiya, aqliy tarbiya va axloqiy tarbiya. Ta'lim-tarbiya va ma'naviy ma'rifiy sohalardagi barcha ishlarimiz shaxsning ana shu jihatlarini o'stirishga qaratilmog'i kerak. Buning uchun bizdan ko'plar havas qiladigan kuchli bir poydevor – ulkan **ma'naviy merosimiz** bor. Ularni qunt bilan izchil o'rganib borish ulkan samaralar garovidir.

Keyingi paytlarda yoshlar tarbiyasi borasida salbiy holat, ya'ni beg'amlik va loqaydlikka yo'l qo'yilgandek. Ehtimol yangicha qarashlar shakllanayotgan davrda shunday hollar yuz berar. Lekin, bizningcha, har bir kishi o'z kasbini va burchini

sidqidildan bajarsa, bunday loqaydlik kelib chiqmaydi. Ota-ona farzand tarbiyasidagi o'z burchini bilishi, mahalla faollari bu borada o'z vazifalarini anglashi va mutasaddi kishilar zimmasidagi ishlarni halol bajarishi natijasida jamiyatimizda loqaydlikning kelib chiqishiga yo'l qo'ymaydi. Bunga yetishmoq uchun ularda avvalo o'z-o'ziga ishonch hissini uyg'otish kerak. O'ziga ishongan kishida yaxshilikka intilish va yomonlikni rad etish, unga qarshi kurashish tuyg'usi paydo bo'ladi. Bu tuyg'u unda sog'lom tafakkurni shakllantiradi. Odamlarga, davlatga, jamiyatga va kelajagiga bo'lgan ulkan mehrni uyg'otadi. O`z yuragida madaniyat tushunchasi va tuyg`usi bo`lgan kishigina birovga yomonlik qilmaydi. Madaniyat esa- bu adabiyot va san’atdir. San’atning barcha turlari kabi inson qalbida nozik tuyg`ularni xususan mehr- oqibatni odamgarchilikni saqlaydi. Musiqa madaniyati ham ana shu nafosat san’atining bir ko`rinishidir. Shu ma'noda **“*Musiqa darslarida kompozitorlar ijodidan foydalanish*” mavzusidagi bitiruv malakaviy** ishimiz dolzarb muammoga bag'ishlangan deyish mumkin.

Zotan muxtaram prezidentimiz musiqaning inson hayotida tutgan o`rni haqida shunday degan edilar : “Insonning ruhiy kamoloti haqida gapirar ekanmiz, albatta bu maqsadga musiqa san’atisiz erishib bo`lmaydi. Eng muhimi, bugungi kunda musiqa san’ati navqiron avlodimizning yuksak ma’naviyat ruhida kamol topishida boshqa san’at turlariga qaraganda kuchliroq ta’sir ko`rsatmoqda” degan edi.[1]

Bitiruv malakaviy ishimiz **maqsadi** barkamol avlodni yuksak ma'naviyat ruhida tarbiyalashda o`zbek musiqa madaniyatida kompozitorlar ijodidan kengroq tanishtirishdan iboratdir.

Bitiruv malakaviy ishimiz **ob'ekti** barkamol avlodni o`zbek musiqa madaniyatida bastakorlar va kompozitorlar ijodi bilan tanishtirish , milliy g`urur, faxr tuyg`ulari ruhida tarbiyalashda musiqa darslari va tadbirlarning samarali yo`llarini ishlab chiqishdir.

Tadqiqotimiz **predmeti** O‘zbek musiqa madaniyatida bastakorlar va kompozitorlarning ijodi bilan tanishtirish orqali o`quvchilarda konpozitorlik

ijodida shakllangan asarlar haqida tushunchalarini singdirishning turli shakl va metodlaridir.

Tadqiqot davomida quyidagi **vazifalarni** amalga oshirishga harakat qildik:

O‘zbek musiqa madaniyatida bastakorlar va kompozitorlarning ijodi. bilan yaqindan tanishish, musiqashunos olimlarning ushbu mavzuga oid fikrlarini o`rganib chiqish

O‘zbek musiqa madaniyatida bastakorlar va kompozitorlarning ijodi. va ularni xususiyatlari orqali o`quvchilarda badiiy didni o`stirish

O‘zbek musiqa madaniyatida bastakorlar va kompozitorlarning ijodi orqali vatanparvarlik, tinchliksevarlik, do`stlik tuyg`ularini shakllantirish, yuksaltirish yo`llarini ishlab chiqish

Musiqiy – badiiy vositalar orqali o`smir yoshlarda milliy istiqlol g`oyalarini shakllantirish

Bitiruv malakaviy ishimiz **ilmiy** farazini quyidagicha belgiladik:

- O‘zbek musiqa madaniyatida bastakorlar va kompozitorlarning ijodini o`rganish musiqama’lum yutuqlarga erishining asosiy tayanchi- shu fan o`qituvchisining har tomonlama bilimli bo`lishiga o`z fanini chuqur o`zlashtirganligida, innovatsion faoliyatiga bog`liq;

O‘zbek musiqa madaniyatida bastakorlar va kompozitorlarning ijodini o`rganishda musiqa jarayonida ular ijodida shakllandan musiqa asarlaridan foydalanilsa;

o'quvchilar ma'naviyatini yuksaltirishga o`zbek musiqa madaniyatida bastakorlar va kompozitorlarning ijodiga qaratilgan tadbirlar muntazam o'tkazib borilsa.

Bitiruv malakaviy ishimizning **nazariy ahamiyati** shundaki, tadqiqot davomida shaxs ma'naviy tarbiyasiga doir ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlil qilindi va bu tahlillardan pedagogik ilmiy izlanishlarda foydalanish mumkin.

Tadqiqotimizning **amaliy ahamiyati** izlanishlarimiz davomida o`zbek musiqa madaniyatida bastakorlar va kompozitorlarning ijodi o'quvchilarni yuksak

ma'naviyat ruhida tarbiyalash maqsadida ishlab chiqilgan amaliy tavsiyalarning qo'llanuvchanligi bilan belgilanadi.

Bitiruv malakaviy ishini bajarish davomida kuzatish, tahlil, suhbat, anketa so'rovlari kabi pedagogik ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalandik.

Bitiruv malakaviy ishimiz kirish, ikki bob, to'rtta paragraf, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati hamda ilovalardan iborat.

Tadqiqotimizning **amaliy ahamiyati** izlanishlarimiz davomida o`zbek musiqa madaniyatida bastakorlar va kompozitorlarning ijodi o'quvchilarni yuksak ma'naviyat ruhida tarbiyalash maqsadida ishlab chiqilgan amaliy tavsiyalarning qo'llanuvchanligi bilan belgilanadi.

Bitiruv malakaviy ishini bajarish davomida kuzatish, tahlil, suhbat, anketa so'rovlari kabi pedagogik ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalandik.

Bitiruv malakaviy ishimiz kirish, ikki bob, to'rtta paragraf, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati hamda ilovalardan iborat.

I- bob. Shaxs kamolotida musiqa tarbiyasining mazmuni

1.1. Milliy ma’naviyatimiz rivojida musiqaning o`rni

O‘zbek xalqi jahon tarixiy taraqqiyotiga o‘zining qadimiy ilm– fani, adabiyoti, san’ati va madaniyati bilan ulkan hissa qo‘shgan buyuk millatdir. Mamalakatimiz Prezidenti «Biz uchun mustaqillik eng avvalo, o‘z taqdirimizni qo‘limizga olish, o‘zligimizni anglash, milliy qadriyatlarni, urf - odatlarimizni tiklash, hammamiz uchun mo‘tabar shu zaminda har bir xonadonda tinchlik, osoyishtalik, barqarorlikni saqlashdir».

Darhaqiqat, madaniyat va ma’rifat bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan muammolarni hal etmasdan, mustaqillik haqidagi g‘oyalar va tushunchalarni xalqning ongiga chuqur singib, e’tiqodiga aylanib ketishiga erishmasdan turib, mustaqillikni mustahkamlab va barqaror etib bo‘lmaydi.

Milliy tiklanish juda keng, chuqur, murakkab tarixiy jarayon bo‘lib, u millatimiz hayotining hamma sohalarini – iqtisodiyotini, siyosatini, ma’naviyatini, ilm fan, til tarix, urf– odatlar, hunarmandchilik, me’morchilikni ham, inson kamoloti bilan bevosita daxldor barcha masalalarni ham qamrab oladi. Milliy ma’naviyatimiz rivojida musiqa ham muhim o‘rin tutadi. Milliy musiqa san’atining eng qadimiy va shu bilan birga, xalq ommasiga keng tarqalgan, uning turmushiga chuqur singib ketgan sohalardan biridir. Musiqa ham real voqelikni aks ettiradi. Musiqaning milliy ma’naviyatimizga ta’sir kuchi shu qadar kattaki, uning yordamida bemorlarni davolash mumkinligini fan allaqachon isbot qilgan . Abu Ali Ibn Sino musiqaning ta’sir kuchiga katta ahamiyat berib, ayrim ruhiy kasalliklarni musiqa kuylari vositasi bilan davolash mumkin degan fikrni ilgari surgan edi.

Buyuk faylasuf Abu Nasr Forobiy «Katta musiqa » kitobida, musiqa nazariyasi ohanglarining turlari, kelib chiqish sabablari, kishiga ma’naviy, ruhiy ta’siri haqidagi qimmatli fikrlarini bildirgan. Forobiy musiqa ilmida faqat nazariyotchi bo‘lib qolmay, amaliyotchi ham bo‘lgan. Uning o‘zi taniqli musiqachi, ajoyib sozanda va bastakor, yangi musiqa asbobi ixtirochisi sifatida

ham shuhrat qozongan. Musiqaning ajoyib sehrli kuchi, mo‘jizakor ta’siri haqida fikr yuritib, Forobiy «Ilmlarning kelib chiqishi to‘g‘risida» asarida shunday deydi: «Bu ilm shu ma’noda foydaliki, u o‘z muvozanatini yo‘qotgan odamni tartibga keltiradi, mukammallikka yetmagan xalqni mukammal qiladi va muvozanatini saqlab turadi ».

Xalqimiz yaratgan musiqa durdonalari, har sonyada - tarbiyada, mehnatda, ijtimoiy munosabatda ma’lum darajada o‘z fidoiysini topadi. Milliy musiqa atrofdagi hodisalarni go‘zallikni idrok etishga va qadrlashga o‘rgatadi, nozik did va hur fikr bilan qurollantiradi, ma’naviy olamni kengaytiradi. Shu bois musiqani tilsiz falsafa deb bejiz aytishmagan .
Musiqa inson qalbini yumshatishi, unda iymonga dalolat etuvchi mehr - muxabbat va rahmdillik tuyg‘ularini uyg‘otishi mumkin. Shu bilan birga, maqomlar mazmunida buyuk davlat mafkurasiga muvofiq bo‘lgan tasavvuf ta’limoti g‘oyalarini badiiy ifoda etish vazifasi ham qo‘yilgan. Tabiiyki, ushbu murakkab ilmiy masalalarni tadqqiq etish har tomonlama yetuk musiqashunos olimlar zimmasiga yuklatilgan.

Inson tarbiyasi, kamoloti, har qanday jamiyatning eng dolzarb muammolaridan biri bo‘lib kelgan. Chunki jamiyatning shakllanishi, rivojlanishi, ravnaq topishi shu jamiyatdagi tarbiyasiga bog‘liq . Tarbiya bu shaxsni ijtimoiy iqtisodiy ishlab chiqarish munosabatlariga tayyorlash maqsadida uning ma’naviy va jismoniy rivojlanishiga muntazam ravishda ta’sir etib borishdan iborat bo‘lgan uzluksiz jarayon. Shunday ekan yoshlarga ta’lim tarbiya berish, ularni mustaqilligimizni mustaxkamlash yo‘lida safarbar etish muhim misoldir. Mustaqil Respublikamizda ma’naviyat va madaniiyat masalalariga aloxida etibor berib kelinmoqda .

Shuni ta’kidlash lozimki O‘zbekistonda inson ma’naviy hayotini shakllantirish maqsadida musiqaning madaniy hayotga chuqurroq kirib borishida keng imkoniyatlar yaratilmoqda . Bunda ma’naviyat va ma’rifat gazetasi markazi xalqaro madaniy – ma’rifiy aloqalar majmuasi kabi ijodiy muassasalarning tashkil etilishi bastakorlar uyushmasi va jamiyatdagi ijodiy

siljishlar «O‘zbekiston vatanim manim» nomi bilan mamlakatimizda o‘tkazilayotgan an’anaviy tanlovlar madaniy ma’rifiy isloxotlarni amalga oshirishda metodlar qo‘llanmoqda. Qadimiy va boy tajribaga ega o‘zbek milliy musiqa madaniyati istiqbolini amalga oshirish ta’lim tarbiya ishlari bilan shug‘ullanish maqsadida asrlar davomida rivoj topib kelganligini ta’kidlash joizdir. Bu maktablarda musiqa ta’limi-tarbiyasi bevosita oshirib borilgan. Ushbu maktablarning faoliyat mazmunida insonni dunyoga kelishidan kamol topib butun umri davomida musiqa haqiqiy ma’nodagi tarbiya vositasi ekanligi o‘z ifodasini topgan . Musiqaning so‘z san’ati va adabiyoti bilan o‘zviy holda bog‘lab o‘rganilganligi musiqa nomi va amaliyoti rivojida katta hissa qo‘shadi.

Shaxs kamolotida musiqa tarbiyasini oshirish albatta ta’lim metodikasiga bevosita bog‘liqdir. Musiqa tarbiyasi metodikasi fan sifatida tizimiga mansub bo‘lib o‘zining mustaqil o‘rniga ega. Bu fan musiqa tarbiyasi metodikasi mazmuni, metodlarini yanada takomillashtirish maqsadida uning qonuniyatlarini o‘rganadi. Musiqa tarbiyasi metodikasi tarbiya muassasalarida nafosat, musiqashunoslik fiziologiya, ruxshunoslik fanlarining umumlashtirilgan tajribalariga tayanadi. Musiqa tarbiya metodikasi ayniqsa nafosat musiqashunoslik fanlari bilan o‘zviy bog‘liq. Nafosat nomi uning metodikasining asosini tashkil etsa, tarbiyaning mazmun va metodlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

O‘quvchilarning kuylash faoliyatlaridagi muammolarni hal qilishda metodika fiziologiya tadqiqotlariga tayaniladi. Musiqa tarbiyasi metodikasining mohiyati musiqa san’ati hamda madaniyati o‘sib kelayotgan yosh avlod uchun muhim ahamiyatga ega. Metodikaning fan sifatida rivojlanishi jamiyatda maorif va musiqa san’atini takomillashib borishi bilan bevosita bog‘liqdir.

Shular bilan birgalikda musiqa tarbiyasi metodikasi umumiy prinsiplarini ilgari suradi. Bo‘lar onglilik badiiy va texnik rivojlanish prinsiplarda ega bu prinsiplar o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatini rivojlantirish

musiqaga bo‘lgan qiziqishlarini kuchaytirish, badiylikni tarbiyalashga qaratilgandir.

Musiqa asarni ongli idrok etish asar mazmunini ochishda va o‘quvchilarga musiqiy tajribalarni to‘plashda, ularning ma’naviy dunyosini boyitishda yordam beradi. Musiqa tarbiyasi emotsional onglilik prinsipi uyg‘unlashish ko‘payishi orqali tinglanadigan asarni to‘g‘ri baholay olish imkoniyatlarini rivojlantiradi:

Ularning musiqaga qiziqishida didlari tarbiyalab boriladi. Badiiy va texnik bosqich prinsipi asarning badiiy va ifodali ijro etish uchun malakali kadrlar talab etadi. O‘quvchilarda kuylash malakalarini egallashlariga e’tibor beradi. O‘quvchilarga musiqaning rivojlanish prinsiplari to‘g‘risidagi tasavvurlarini shakllantirish, qobiliyatlarining rivojlantirilishi natijasida ular yana musiqiy tushunchalarni bilib olishadi. Musiqa tarbiya metodikasi tarbiya jarayonida ko‘pgina omillarga bog‘liq ekanligini e’tirof etadi. Kishilarning musiqiy madaniyati faqatgina maktabning ta’siri ostidagina shakllanmaydi. Uyda albatta tevarak atrof, ommaviy axborot vositalari yaxlit xildagi ijtimoiy vositalar tizimi ham katta rol o‘ynaydi. Musiqa tarbiyasi metodikasi ta’lim metodlarini tashlashda ham pedagogika ravnaqi metodlarini ishlab chiqishda quyidagi muammolar mavjud jumladan:

A) metodlarning musiqa tarbiyasi, mazmunini sinovi, ijro bog‘liqligi.

V) o‘quvchilarda musiqiy va ijodiy qobiliyatlarning rivojlanishi.

S) musiqiy qobiliyat va ovozning rivojlanishi, musiqani idrok etishning yosh va yakka tartibdagi xususiyatlari.

D) o‘quvchilarning rivojlanishida musiqiy faoliyatlarning turli shakllarda foydalanish imkoniyatlari bilan bog‘liqligi.

Metodikaning vazifalariga esa o‘quv tarbiya jarayonini turlicha shakllantirish yanada rivojlantirish musiqa darslaridan tashqari musiqa mashg‘ulotlari, sinfdan va maktabdan tashqari ishlariga to‘garaklar, bayramlar, ko‘ngil ochish kechalari kiradi. Musiqa tarbiyasi metodikasi musiqa faniga yaqin bo‘lgan adabiyot va tasviriy san’at, tarix bilan bog‘liq holda o‘rganishni

taqozo etadi. Bu esa o‘quvchilarning tarbiyasini har tomonlama samarali amalga oshirishga muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Musiqa ta’lim tarbiyasining maqsad va vazifalarini amalga oshirishda dars yetakchi omil hisoblanadi. Chunki o‘quvchilarning ommaviy tarzda jalb etilishi maktabda musiqa fani boshqa fanlardan o‘zining badiiyligi va qiziqarliligi, zavq-shavq uyg‘otishi bilan ajralib turadi. Eng muhimi musiqa bolalarning aqliy, axloqiy sifatlarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Musiqa aqlni peshlab, tafakkurni charxlaydi. Musiqa darslari va mashg‘ulotlarida o‘quvchilar tarbiya va milliy madaniyatimizni o‘rganib, bilim saviyasini kengaytirib borishni egallaydi.

Bobokalonlarimizdan Abu-Nasr Al Farobiyning ma’rifat parvarlik g‘oyalar tizimida bola, shaxsini tarbiyalashda musiqa san’atining roli maqsadi va vazifalari alohida e’tirof etiladi. Unda inson hayotida musiqaning jamiyati qayd qilinib, «Ey musiqa olami, yaxshiyamki sen borsan, agar sen bo‘lmaganda insonning axvoli ne kechar edi»- deya xitob qilinadi. Alloma Abu Ali Ibn Sinoning musiqiy ma’rifiy qarashlarida ham musiqa shaxsning ma’naviy va jismoniy madaniy tabiatiga ta’sir etuvchi qudratli vosita sifatida ta’rif beradi. Bolada juda yoshligidan boshlab musiqa hissiyotini tarbiyalash lozim, bu esa uning ruhiy holatini mustahkamlaydi degan g‘oya ilgari suriladi. Alloma mashhur «Tibbiyot qonunlari» kitobida bolaning mijozini kuchaytirmoq uchun ikki narsani qo‘llamoq kerak. Biri bolani sekin-sekin tebratish, ikkinchisi uxlatish uchun odat bo‘lib kelgan musiqiy allalashdir. Shu ikkisini qabo‘l qilish miqdoriga qarab bolaning tanasi bilan ba’zan tarbiyaga va ruhi bilan musiqaga bo‘lgan ehtiyoj hosil bo‘lgan deb yozgan edi.

Shunday qilib olimlar, mutafakkirlar musiqa nafaqat insonga samarali ta’sir etuvchi vosita balki o‘z mohiyati, jamiyatdagi maqsad va vazifalariga ko‘ra alohida bir fan sifatida tadbiq etishga davrlar o‘tib ularni tor fikrlarini ta’lim-tarbiyada tadbiq etilib, ta’kidlaganidek ommaviy xalq musiqa pedagogikasining vujudga kelishida asos bo‘ladi.

Ta'lim tarbiya uslubiyoti maktablari tarkib topib rivojlanib bormoqda. Hozirgi davrda shaxs ma'naviyatini tarbiyalash vazifasi maktabda musiqa ta'lim tarbiyasi ishlarini sifatli bosqichga ko'tarishni taqozo etadi.

Bugungi kunda musiqa, ta'lim tarbiyasining maqsadi va vazifalari nihoyatda muhim. Musiqa ta'lim tarbiyasining maqsadi va avlodni musiqa me'rosimizga vorislik qiladigan hamda umumbashariy musiqa merosimizga vorislik qila oladigan yosh qadrlaydigan madaniy inson sifatida voyaga yetkazishdan iborat, buning uchun har bir o'quvchining musiqaga bo'lgan iqtidorlarini rivojlantirib, musiqa san'atiga mehr va ishtiyoqini oshirish musiqadan zaruriy bilim va amaliy malakalar doirasini tarkib toptirish, iqtidorli o'quvchilarning musiqiy rivojlanishlari uchun zaruriy shart sharoitlar yaratib berish maktab musiqa ta'limi tarbiyasining asosiy vazifasidir. Musiqa ta'lim tarbiyasining maqsad va vazifalari amalga oshirish maktabdagi musiqa darslariga bevosita bog'liq.

Musiqa ta'lim tarbiyasining konsepsiyasida maktabda musiqa fani boshqa fanlar qatori o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Musiqa ta'limini sifatli bosqichga ko'tarish uchun maktabda teng xuquqli fan hisoblanadi.

Bu esa hozirgi zamon o'quvchisidan dars mashg'ulotlariga ijobiy munosabatda bo'lishi, o'quvchilar musiqiy faoliyatlarini oshirishni to'g'ri tashkil etish va boshqarish faollikni talab etadi. Musiqa dars mashg'uloti sifatida o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bu xususiyatlarni esa har bir o'qituvchi bilishi kerak.

Birinchidan musiqa tarixi nazariyasi ijrochilikka doir turli namunalardan ayrim mashqlari, musiqa savodi mashg'ulotlari, musiqa tinglash, musiqa ta'limi va adabiyoti, bolalar cholg'u asbobida chalish, ritmik har akatlar bajarish elementlari, musiqada ijodkorlar faoliyatlaridan iborat darslar kiradi.

Ikkinchi musiqa boshqa san'at turlaridan o'zining ifoda vositalari ya'ni «tili» bilan farq qiladi. Agar badiiy adabiyot so'z bilan tasviriy san'at bilan, raqs badiiy har akatlar bilan ifodalansa, musiqiy tovushlaridan vujudga kelgan ohang vositasidan foydalaniladi.

Uchinchidan musiqa bolalarda faol hissiy ta’sir ko‘rsatadi, ijobiy ko‘rsatmalar, kechinmalar uyg‘otadi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida musiqa madaniyati fani bo‘yicha dasturi bir dars o‘zida ta’limning musiqa tinglash, jamoa bo‘lib kuylash, musiqa savodxonligi bolalar cholg‘u asboblari va ritmik harakatlar bajarish musiqa ijodkorliri kabi bosqichlar bir biri bilan bog‘lanib yaxlit holda amalga oshirilishi nazarda tutilishi kerak. Zamonaviy mashg‘ulotlardan musiqa idroki yetakchi faoliyat sifatida muhim rol o‘ynaydi. Chunki bu bosqichda o‘quvchilar faoliyatida ko‘proq o‘yin xususiyatlari bo‘lib turadi. Shunday qilib ta’lim va tarbiyaning maqsad va vazifalari to‘laligicha amalga oshiriladi. Bu jarayonlarni ilmiy uslub jihatdan yetakchi darajada ta’minlash, milliy musiqa ta’lim mazmunini anglash kabi muhim tadbirlar, shubxasiz musiqa tarbiya samaradorligini oshirishishga imkon beradi.Bu esa musiqani maktab hayotida o‘quvchilar qalbida keng o‘rin egallashi va ularning ma’naviyatlarini shakllantirishga samarali ta’sir ko‘rsatadi.

Millatimizning ma’naviy yuksalishi ko‘p jihatdan milliy qadriyatlarimizni qayta tiklashni chuqur anglash, qalb bilan his etgan holda keng ko‘lamda targ‘ibot qilish, va eng muhimi yosh avlodni tarbiyalash izchil taqozo etadi. Bu borada musiqiy qadriyatlarimiz alohida o‘rin tutadi. Ayniqsa, o‘zbek halqi musiqasida mansub turfa shaklli kuy - qo‘shiqlari-yu, ustoz san’atkorlar ijodi bo‘lmish maqomlar xalqimizning chinakkam bebaho ma’naviy boyliklarini tashkil etadi.
Zamon musiqiy namunalarida avlod ajdodlarimizning qalb qo‘rida saqlangan ezgu- niyatlari, orzu- umidlari, nozik hissiy kechinmalari va umuman borliq haqidagi falsafiy mushohadalari o‘zining yorqin ifodasini topgan.

Shu bois, milliy kuy-taronalarni tinglar ekansiz, ulardan tarannum etilgan «asrlar ovozi», dilrabo ohanglarda mujassam etilgan nozik va yuksak insoniy his tuyg‘ular qalbimizni hayajonga soladi va ayni vaqtda ota- bobolarimizdan meros qolib kelayotgangan badiiy an’analarimizni qadrlashga undaydi.
Respublikamiz mustaqillikni qo‘lga kiritgandan boshlab ta’lim tizimida tub burilish yasaldi.

Ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, har tomonlama yetuk, boy, aqliy poklik va jismoniy barqarorlikni mujassamlashtirgan komil insonni tarbiyalab yetishtirish maqsad qilib qo‘yiladi. «Ta’lim to‘g‘risidagi qonun», «kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qabul qilindi. Ana shu tarixiy vazifalarni hal qilishning asosiy omili murakkab va ko‘p qirrali kompleks tarbiya tizimidan iborat.

Milliy musiqamiz, madaniyatimizni har qachongidan chuqurroq va atroflicha o‘rganib, uni o‘sib kelayotgan yosh avlodga yetkazish va targ‘ibot qilish biz ijodkor musiqa o‘qituvchilari oldida turgan dolzarb masalalardan biridir.

Insonning ruhiy olami, nozik his - tuyg‘ulari, ichki kechinmalari ijtimoiy faoliyatini boshqarish muhim ahamiyatga ega. Barkamol ruhiy kutarinkilik ajib his-tuyg‘ularni mutanosiblashtirishda milliy musiqamiz, jumladan: maqom, san’atimizning o‘rni beqiyos, ulkandir. Ajdodlarimiz asrlar davomida musiqamizning qudratiga tahsinlar o‘qiganlar, o‘z munosabatlarida, mehnat faoliyatlarida hayotda undan baxramand bo‘lganlar.

Musiqaviy jihatdan savodga ega bo‘lish o‘zining aniq maqsad hamda vazifalariga ega. Buni amalda oshirishda mavjud milliy uslublar muayyan yo‘nalishni belgilaydi. Musiqani o‘zlashirish, tinglash, ijro etish va undan hayotda foydalanish. Manfaatlar insoniy madaniylik bilan uyg‘unlashib ketadi. Xalqimiz yaratgan durdonalaridan biri hisoblangan maqomlar tarbiyada, mehnatda va ijtimoiy munosabatda ma’lum darajada o‘z ifodasini topadi. Murg‘ak go‘dakdan tortib, to nuroniy qariyalargacha san’at ne’matlaridan bahramand bo‘ladi. Ertangi kunning yanada porloq bo‘lishi uchun kurashadi.

Musiqa mamalakatimizda katta tarbiyaviy imkoniyatlarga ega bo‘lgan mustaqil sohadir. Endilikda musiqaning jozibali xusnkor ko‘lami, uning mavqei yanada kengayadi, jamiyatda tutgan o‘rni mustahkamlanadi. O‘quv- tarbiya jarayonida musiqa yosh avlodga axloqiy – estetik tarbiya berishning asosi bo‘lib hisoblanadi. Ta’lim jarayonining bir qator jadallashuvi samaradorligi unga bog‘liq.

Buyuk istiqlolning dastlabki davonlardan o‘tishda, mamlakatimizda iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy sohalarida tub islohatlar o‘tkazilayotgan bir pallada jamiyatimizda milliy madaniyat va san’at, ma’naviyat va ma’rifat kabi

insonparvar hamda taraqqiyparvar omillarga alohida diqqat e'tibor berilmoqda . Bu o'rinda azaliy bebaho qadriyatlarimizni xalqchil udum va an'analarimizni tobora to'laroq tiklash tarixiy – madaniy yodgorliklarimizni, shu jumladan musiqiy merosimizni mufassal o'rgana borish nihoyatda muhim ahamiyatga ega.

Uni yosh avlodlar tomonidan ilmiy - amaliy jihatdan o'zlashtirish uchun so'nggi yillarda barcha zaruriy shart- sharoitlar yuzaga keltirilganini e'tirof etish lozim. Kuy, ohang inson ruhidagi ilohiy kayfiyat ifodasi. Muqim asarning g'oyasi, tasavvuri dastlab xayolda paydo bo'lib, so'ngra ijro tufayli sadolanish yo'li bilan jonlanadi, muayyan kuy shakliga aylanadi. Ohang sadosini umri juda qisqa; paydo bo'lishi bilanoq bir zumda nazardan qochadi, g'oyib bo'ladi. Lekin ta'sirli tovush, ohang eshituvchi qalbida iz qoldiradi, zavq uyg'otadi va shu lazzatli holatga qaytadan intilishga da'vat etdi.

Bu jozibani Mavlono Abduraxmon Jomiy juda go'zal ifodalaganlar: «Nag'malar ta'lifotida boshqa hech bir ta'lifotda uchramaydigan shunday hususiyat borkib ular bir-birlariga mufiq (muloyim) bo'lganda ruhga tez, yetib borib, huzur baxsh etish bilan uni butunlay chulg'ab o'ziga rom etadi. Lekin ruh undan huzur ola boshlaganda u yo'qlik pardasiga o'ranib, g'oyib bo'ladi. Uning yo'qotilishi umidsizlik hosil qilsa yana umidsizlik kayfiyati tamom bo'lmasdan turib, keyingi paydo bo'lgan nag'ma avvalgi huzurning qaytib kelishini ta'minlaydi va shu tarzda nag'malar ta'lifiy muovofiqlikda o'zaro almashib takrorlanib turadi».

Kuy shavqini saqlab qolishning eng oddiy yo'llaridan biri – dilda paydo bo'lgan holatni yaqin qalblar bilan baham ko'rish. Agar Kuyning dastlabki ohangi qabul qilinsa, befarq qolmasdan ta'sir o'tkazsa, mazkur zavq lazzatini davom ettirish ishtiyoqi uyg'onadi. Ushbu ruhiy holatda ijrochi va eshituvchining qalblari bog'lanib, ular kuydan bir xil ozuq ola boshlaydi, ana shanday his tuyg'ular tutashuvidan uyg'unlashgan musiqa jarayoni yuzaga keladi, va unda ijodkor- yaratuvchiga, eshituvchiga esa uning muxlisiga aylanadi. Bu zavq tobora rivojlanib, kuy jumlalariga, ular esa o'z navbatida yanada yirikroq birikmalarga aylanib boradi. Shu tariqa birlamchi zarb va ohang zarrachalaridan

butun boshli kuy paydo bo‘ladi. Ular tutashuvidan yirik asarlar yuzaga keladi. Demak, musiqa shunchaki tovushlar majmuasi emas, aksincha, parda va usullarning muvofiqlashgan tizimidir. Eng muhimi, kuy- bu yoqimli tovushlar vositasida ifodalangan ma’no. Ma’nosiz tovush esa shovqin- surondan bo‘lak narsa emas, ayniqsa, an’anaga aylangan e’tiborli kuylar negizida shunday chuqur ma’nolar yotadiki, xalq xotirasi ularni mumtoz asarlar sifatida saqlab keladi.

1.2. O‘zbek musiqa san’atida kompozitor va bastakorlar ijodi

O‘zbek musiqa san’ati asrlar osha o‘zbek xalqi tomonidan ulug‘ ma’naviy qadriyat sifatida ardoqlab kelingan. U yillar osha og‘zaki uslubda shakllanib, rivojlanib kelgan; xalq orasidan ajoyib bastakorlar, ijrochilar yetishib chiqqan. O‘zbek musiqa ijodkorligi asosan bastakorlik uslubida shakllanib kelgan. Hozirgi davrga kelib esa o‘zbek musiqa san’atida Yevropa musiqa nazariyasiga asoslangan kompozitorlik uslubi ham keng rivojlandi va bu uslubda o‘zbek kompozitor - bastakorlari ham ko‘plab musiqa durdonalarini yaratmokdalar. Kompozitorlarning asosiy ijod manbai bu xalq musiqasidir. O‘zbek bastakor va kompozitorlari ana shu cheksiz manbadan foydalanib musiqa san’atining turli janrlarida ijod qilmoqdalar.

O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasi (dastlabki nomi «O‘zbekiston kompozitorlar soyuzi») O‘zbekiston Xalq Komissarlari kengashining 1938 yil № 203-r qaroriga binoan tashkil topgan. Respublikada faoliyat ko‘rsatayotgan kompozitor va musiqashunoslarni g‘oyaviy va ijodiy birlashtirish maqsadida O‘zbekiston xalq artisti, atoqli kompozitor va dirijyor Tolibjon Sodiqovga uyushmani tuzish uchun rasman vakolat berildi. Respublika hukumatining xalq Komissarlari 1940 yil 21 fevral № 258 - qaroriga binoan O‘zbekiston bastakorlar uyushmasi 1 sezdini 1941 yil oktabr oyida o‘tkazish belgilandi hamda a’zolari tasdiqlandi: Tolibjon Sodiqov—rais, Muxtor Ashrafiy - rais o‘rinbosari, Karim Abdullayev - mas’ul kotib, To‘xtasin Jalilov, Yunus Rajabiy, Nikolay Mironov, Aleksey Kozlovskiy, Yelena Romanovskaya, Mutal Burhonov, Viktor Uspenskiy, Sharif Ramazonov, Imomjon Ikromov, Matyusup Xarratovlar - hay’at azolari qilib saylandilar. K. Abdullayev o‘z arizasiga ko‘ra mas’ul kotib vazifasidan ozod etilgach, o‘rniga musiqashunos YE. YE. Romanovskaya saylandi.

Sobiq ittifoq hukumati qaroriga asosan 1939 yili «Kompozitorlar uyushmasi» va «Musiqa fondi» ta’sis komiteti tashkil etilgan edi. Hay’at raisi vazifasiga atoqli kompozitor va musiqashunos, akademik Boris Vladimirovich Asafev (adabiy taxallusi Igor’ Glebov (1884 - 1949) tayinlandi. Uyushmaning

birinchi tashkiliy qurultoyini o‘tkazish 1941 yil noyabr oyiga belgilandi. Mazkur tashkilot tarkibiga boshqa respublikalar uyushmalari qatori O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasi ham kiritildi va «O‘zbekiston musiqa fondi bo‘limi» tashkil topdi. Sinsadze – direktor, Kolesnichenko bosh hisobchi etib tayinlandilar. 1941 yil 22 iyunida boshlangan Ikkinchi Jahon urushi mazkur ijodiy uyushma qurultoylarini o‘tkazishga imkoniyat bermadi. Urush yillari O‘zbekistoi kompozitorlar uyushmasi va uning «Musiqa fondi» jangovar shtabga aylandi. Ayrim sanatkorlar qo‘llariga qurol olib jang maydonlariga otlandilar, qolganlari esa adabiyot va sanatning rivojlanish jarayonida faol mehnat va ijod qildilar. Bastakor va kompozitorlar, shoir va dramaturglar bilan hamkorlikda musiqaning barcha shakl va janrlarida ijod qilib, yangi - yangi musiqiy va saxna asarlar yaratdilar. Bu jarayonda, yukorida tilga olingan hay’at a’zolari bilan birgalikda K. Jabborov, F. Sodiqov, S. Kalonov, N. Xasanov, P. Raximov, M. Niyozov, Nishonov, M. Salimov, O. Toshmatov (Orif garmon), K. Mansurov, M. Murtazayev, A. Allaberganov kabi bastakorlar, 1941 yilniing iyun oyida Toshkent davlat konservatoriyasining ilk bitiruvchilari I. Akbarov, B. Giyenko, V. Meyyen, I. Hamzin (urushda xalok bo‘lgan) hamda konservatoriya pedagoglaridan G. Mushel, B. Nadejdin, Yan Pekker va yukori kurs kompozitor - talabalari urush mavzusiga bagishlangan asarlar yarata boshlashdi. Bu ijodiy jarayonga Moskva va Leningrad, shuningdek, Belorusiyadan vaqtincha ko‘chib kelgan taniqli kompozitorlardan B. Arapov, S. Vasilenko, V. Voloshinov, L. Revutskiy, O. Chishko, Y. Tyulin, M. Shteynberg, N. Boguslavskiy, G. Taranov va Leningrad konservatoriyasining professor, pedagog va talabalari ham qo‘shildilar.

1948 yil 11 - 14 oktabrda O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasining 1 qurultoyi bo‘ldi. T. Sodiqov hisobot ma’ruzasida respublikamiz musiqa madaniyatining rivojlanishidagi yutuq va muammolariga to‘xtab o‘tdi. Qurultoy dasturida kompozitorlarning musiqali spektakllari, turli janrlarda yaratilgan musiqali asarlari yangradi. Qurultoyda uyushmaning hay’at azolari, rais lavozimiga kompozitor Sobir Boboyev, rais o‘rinbosari lavozimiga B. Giyenko, taftish komissiyasi a’zolari va uning raisi etib I. Akbarov, «O‘zbekiston musiqa

fondi» hay'at a'zolari, uning raisi etib V. Meyyen saylandi. Direktor vazifasiga R. Gisin tasdiqlandi.

Shuni aytib o'tish joizki, 1945 - 59 yillarda O'zbekiston Bastakorlar uyushmasi safiga konservatoriyani bitirgan 27 nafar yosh kompozitorlardan quyidagilar qabul qilindi: I. Hamroyev, G. Kodirov, G. Sobitov, Pak Yendin, I. Akbarov, G. Zubatov, V. Knyazev, X. Izomov, D. Zokirov, S. Boboyev, D. Soatkulov, S. Abramova, A. Berlin, X. Raximov, S. Varelas, A. Muhamedov, V. Zudov, F. Nazarov, O. Salimov, Y. Nikolayev, A. Malaxov, F. Yanov - Yanovskiy; Konservatoriyani bitirgan 54 nafar yosh musiqashunoslardan I. Dulgarova, Y. Kon, K. Alimbayeva, F. Karomatov, M. Kovbas, A. Asinovskaya, T. Solomonova, T. Adambayeva, T. Golovyans, T. Jumayev, M. Axmedov va N.Yanov-Yanovskayalar qabul qilindi.

1955 yilning 10 - 16 dekabrida O'zbekiston Bastakorlar uyush-masining II qurultoyi bo'lib o'tdi. Uning dasturida uchta simfonik konsert, bitta o'zbek xalq cholg'ulari orkestri konserti, kamer konsert, xor konserti hamda G. Mushelning «Raqqosa» baleti, T. Sodiqov va R. Glierning «Gulsara» operasi, T. Jalilov va G. Mushellarning «Muqimiy» musiqali dramalari namoyish etildi. S. Boboyev «O'zbekiston musiqa madaniyatining rivojlanish jarayoni, muammolari va san'atkorlarning vazifasi» mavzuida ma'ruza qildi. Minbarga chiqkanlar konsert dasturlariga kiritilgan asarlarning yutuq va kamchiliklari, musiqani targibot qilishdagi muammolar to'grisida o'z fikr va mulohazalarini bayon qildilar. Hay'at raisi lavozimiga Mutal Burhonov, uning o'riibosari etib B. Giyenko, mas'ul kotib etib M. Aliyev, taftish hay'ati raisi etib I. N. Karelova saylandilar. «O'zbekiston musiqa fondi» raisi vazifasiga V. A. Meyyen, direktori etib L. R. Gisin tasdiqlandi.

1960 yilning 8-14 iyunida O'zbekiston Bastakorlar uyushmasining SH - chi qurultoyi bo'ldi. Uning konsert dasturida kompozitorlarning turli shakl va janrlarda yaratgan yangi musiqiy asarlari 7 ta konsertda namoyish qilindi, shuningdek, quyidagi spektakl va kinofilmlar delegat va mexmonlar e'tiboriga xavola etildi: S. Yudakovning «Maysaraning ishi» operasi, T. Jalilov va G. Sobitovlarning

«Nurxon» musiqali dramasi, I. Akbarov musiqasi bilan «Ikkinchi gulshan» va M. Leviyev musiqasi bilan «Mahallada duv - duv gap» («Syurpriz») badiiy kinofilmlari ko‘rsatildi. M. Burhonov «O‘zbekiston musiqa san’atining rivojlanish jarayoni va san’atkorlarning vazifalari» mavzuida ma’ruza qildi. U respublikaning musiqiy hayotidagi yutuq va kamchiliklarga, hamda yechilmagan muammolariga to‘xtalib o‘tdi. Shu bilan birga kompozitorlarning ijodiy faoliyatidagi jiddiy nuksonlar tankid ostiga olindi. Taftish hay’ati raisi I. N. Karelova o‘z ma’ruzasida M.Burhonov so‘zlarini tasdiqladi. Qurultoy kun tartibi haqida qaror qabul qildi va tashkiliy masalani ko‘rib chiqdi. O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasining hay’at raisi lavozimiga Sobir Boboyev, uning o‘rinbosari etib Raximov, mas’ul kotib A. A. Berlin, taftish hay’at raisi lavozimiga I. N. Karelovalar saylandilar.

«O‘zbekiston musiqa fondi» hay’at azolari va uning raisi etib I. Akbarov saylandilar. Fond direktorligiga L. R. Gisin tasdiqlandi. 1962 yilning 13 - 18 fevralida O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasining navbatdan tashqari bo‘lib o‘tgan IV sezdida S. Boboyev va D. B. Kabalevskiylar maruza qilishdilar. Sezd konsert dasturida turli janrlarda yaratilgan musiqiy va saxna asarlar namoyish qilindi.

1965 yilning 7 - 15 martida O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasining V sezdi bo‘ldi. Sezd dasturida turli janrlarda yaratilgan asarlar, jumladan S. Boboyevning «Hamza», M. Ashrafiyning «Shoir qalbi», M. Yusupovning «Xorazm qo‘shig‘i» va R. Hamroyevning «Zulmatdan ziyo» operalari, G. Mushelning «Kashmir afsonasi» baleti, M. Leviyevning «Toshbolta oshiq», S. Boboyevning «Ikki bilaguzuk» va A. Muhamedovning «Jon qizlar» musiqali komediyalari, Hamid Raximovning «Ishqing bilan» musiqali dramasi namoyish qilindi. Hay’at raisi S. Boboyev «O‘zbekiston kompozitorlari va musiqa-shunoslarining ijodiy faoliyatidagi yutuq va muammolar» mavzuida ma’ruza qildi. Sezd tashkiliy masalani ko‘rib chiqdi. Uyushma hay’ati rais lavozimiga Ahmad Hamidovich Jabborov, uning o‘rinbosari etib B. Giyenko, mas’ul kotiblikka G‘. Qodirov, taftish hay’ati va uning raisi vazifasiga Tovur Jumayev, «O‘zbekiston musiqa fondi» hay’ati a’zolari, uning raisi etib Ilyos Akbarov saylandi. Fond direktori

lavozimiga M. T. Gisin tasdiqlandi. 1967 yilning sentabr oyida O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasining Qoraqalpog‘iston bo‘limi ochildi

1971 yilning 15 noyabr - 2 dekabr kunlari O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasining VI sezdi bo‘ldi. Uning dasturida kompozitorlarning simfonik, vokal - simfonik, kamer cholg‘u, kamer - vokal asarlari, o‘zbek xalq cholg‘ulari orkestri uchun kuy va qo‘shiqlar, qo‘shiq va romans, estrada, xor jamoalari va bolalar uchun yozilgan asarlar yangradi. quyidagi sahna asarlari: A. Berlinning «To‘y kuni» (A. Rozov librettosi) operasi, M. Ashrafiyiing «Temur Malik» baleti, R. Vil’danovning «O‘n ikkinchi kecha» (Shekspir pesasi asosida) musiqali komediya, D. Zokirov va K. Jabborovlarning «Mening jannatim» (S. Abdulla pesasi) musiqali dramalari namoyish etildi. Hay’at raisi A. K. Jabborov O‘zbekiston kompozitor va musiqashunoslarning ijodiy faoliyatlari respublikaning zamonaviy musiqiy sanatining rivojlanish jarayonidagi yutuq va muammolar hamda musiqa targ‘ibotidagi nuqsonlar to‘g‘risida ma’ruza qildi. Hay’at azolari va uning raisi lavozimiga A. K. Jabborov, uning o‘rinbosari etib B. Giyenko, mas’ul kotiblikga E. Soliqov, taftish hay’ati a’zolari va uning raisi etib T. Jumayev, «O‘zbekiston musiqa fondi» hakami va uning raisi lavozimiga I. Akbarov saylandi. Direktor bo‘lib O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist Toshtemir Sharipov tasdiqlandi. 1976 yilning 12 - 19 martida O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasining VII sezdi bo‘ldi. Sezdning konsert dasturida kompozitorlarning turli janr va shakllarda yaratgan yangi musiqiy asarlari yangradi. N. Zokirovning «Sohil bo‘yida to‘qnashuv» operasi, M. Ashrafiyning «Muhabbat va qilich» («Temur Malik») baleti, S. Jalilning «Laqma», M. Leviyevning «Zamonali va Omonali» musiqali komediyalari namoyish qilindi. Tashkiliy masala ko‘rilib, hay’at a’zolari va uning raisi lavozimiga Enmark Solihov saylandi. Uning o‘rinbosarlari lavozimiga B. Giyenko va N. Zokirov, mas’ul kotiblikga V. Zudov saylandilar. «O‘zbekiston musiqa fondi» hay’ati va uyushmaning raisi I.Akbarov saylandi. Fond direktori etib T. Sharipov tasdiqlandi.

1982 yilning 13 - 19 iyunida O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasining VIII sezdi bo‘ldi. Uning dasturida N. Zokirovning «Uyg‘onish» nomli operasi, A. Berlinning «Vasilisa prekrasnaya» bolalar uchun baleti, T. Xrennikoviing «Lyubovyu za lyubov» baleti, E. Solihovning «Xo‘ja Nasriddin» operettasi ijro etildi. Hay’at raisi Enmark Solixov va taftish hay’ati raisi Tovur Jumayev hisobot maruza qildilar. hay’atining birinchi kotibi lavozimiga Sobir Boboyev, mas’ul kotiblika Mirsodiq Tojiyev, Aleksandr Berlin, Ulug‘bek Musayev va Galina Kuznetsovalar, taftish hay’ati va uning raisi etib M. S. Kovbas, «O‘zbekiston musiqa fondi» hay’ati va raisi qilib Ilyos Akbarovlar saylandilar. Musiqa fondi direktori etib Toshtemir Sharipov tasdiqlandi. (izoh: Bastakorlar uyushmasi hay’atining birinchi kotibi Sobir Boboyev bemor bo‘lib qolganligi sababli, o‘z arizasiga ko‘ra 1984 yilning oktabr oyida vazifasidan ozod etildi. Uning o‘rniga Mirsodiq Tojiyev, mas’ul kotib lavozimiga kompozitor Rustam Abdullayev, musiqashunos Irina Kul’bashnayalar tayinlandi).

1987 yilning 12 - 18 dekabrida O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasining IX sezdi bo‘ldi. Musiqali teatrlarda R. Abdullayevning «Quyoshga ta’zim» balet - oratoriyasi, S. Jalilning «Zebuniso» operasi, U. Musayevning «To‘maris» baleti, M. Bafoyevning «Yettinchi jin» musiqali dramasi, M. Leviyevning «Mangulik» musiqali dramasi tomosha-binlarga havola etildi. Sezd minbaridan uyushmaning birinchi kotibi Mirsodiq Tojiyev va taftish hay’ati raisi M. S. Kovbas hisobot ma’ruza qildilar. Uyushma hay’ati raisi lavozimiga musiqashunos Axmad Hamidovich Jabborov, masul kotiblika kompozitorlar Ulug‘bek Musayev va Rustam Abdullayevlar, taftish hay’ati va uning raisligiga Rustambek Abdullayev, «O‘zbekiston musiqa fondi» hay’ati va uning raisi, Mardon Nasimov saylandi. Fond direktori etib Toshtemir Sharipov tasdiqlandi.

O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasining tashkil topganiga 50 yil to‘lishi munosabati bilan 1988 yilning 27 noyabridan 8 dekabrigacha yubiley Plenumi bo‘lib o‘tdi. Plenum konsertlari va ijodiy uchrashuvlar haqiqiy musiqa bayramiga aylanib ketdi. Plenum ishini tugallash arafasida 24 - 26 ioyabr kunlari dunyodan ko‘z yumgan kompozitorlar va musiqashunoslarga bag‘ishlangan «Xotira

kechalari» o‘tkazildi va qabrlari ziyorat qilindi. Marhum kompozitorlarning musiqiy asarlari uchta konsert dasturida jarangladi. N. Zokirovning «Gamlet» S. Yudakovning «Maysaraning ishi» operalari, R. Abdullayevniig «Quyoshga ta’zim» balet - oratoriyasi M. Ashrafiyning «Sevgi tumori» baleti, U. Musayevning «To‘maris» hamda Samarqand opera va balet teatrida D. Qodirovaning «Sayyora» baleti, M. Bafoyevning «Prometey» musiqali dramasi, E. Solihovning «Xo‘ja Nasriddin» operettasi tomoshabinlar e’tiboriga havola etildi.

Shuni aytib o‘tish joizki, XX asrning 60 – 70 – 80 - yillarida O‘zbekistoi Bastakorlar uyushmasi tashabbusi bilan Toshkentda har yili O‘rta Osiyo va Qozogiston kompozitorlarining asarlaridan «Simfonik musiqa festivali» o‘tkazildi. Mazkur festivalni o‘tkazishda O‘zbekiston xalq artisti, professor dirijyor Z.Haqnazarov rahbarligidagi simfonik orkestrning faoliyati muhim rol o‘ynadi.
1972 yilning may oyida O‘zbekistonda «Gruziya musiqa haftaligi»,

1 - 7 noyabrda esa «O‘zbekiston musiqa haftaligi» Gruziyada bo‘lib o‘tdi. Mazkur haftaliklarda gruzin va o‘zbek kompozitorlarining simfonik, vokal - simfonik, kamer - cholg‘u, kamer - vokal musiqiy asarlari konsert dasturlarida jarangladi. Toshkent, Samarqand va Buxoro shaharlari musiqa bilim yurtlari, bolalar musiqa maktablarida va shahar faollari bilan gruzin kompozitorlarning ijodiy uchrashuvlari bo‘lib o‘tdi. Bu uchrashuvlarning konsert dasturida gruzin va o‘zbek ijrochilari faol qatnashdilar. Xuddi shunday o‘zbek kompozitorlarining ijodiy uchrashuvlari va konsertlari Tbilisi, Barjomi, Kutaisi, Suxumi va Poti shaharlarida bo‘lib o‘tdi. Bu ijodiy uchrashuvlar va konsertlar ikki xalqning musiqiy bayramiga aylanib ketdi. O‘zbekistondan A. Jabborov rahbarligida M. Ashrafiy, M. Burhonov, S. Yudakov, B. Giyenko, Sayfi Jalil, S. Boboyev, R. Abdullayev kabi kompozitorlar, dirijyor B. To‘laganov, skripkachi Marlis Yunusxonov, xonandalar M. Xojiniyozov, R. Yusupova, T. Sharipov va Gruziya san’atkorlari faol qatnashdilar.

1991 yilning 1 sentabri O‘zbekiston mustaqilligi bayrami deb e’lon qilindi. O‘zbekistonda sobiq totalitar davlat o‘rniga mustaqil demokratik, huquqiy davlat o‘rnatildi. Bular tufayli mustaqil davlat qurilishida respublikada jahon

sivilizatsiyasi tomonidan erishilgan tajriba va siyosiy - huquqiy ta'limotlar, xalqimizning boy haqiqiy, madaniy merosini mukammal tiklashga, o'rganishga katta imkoniyatlar vujudga keldi. O'zbekistonda keskin ravishda siyosiy -ijtimoiy, iqtisodiy - madaniy hamda ma'naviy o'zgarishlar yuz berdi. Prezidentimiz I.A.Karimov iftixor bilan ta'kidlaganidek, «Ma'naviyat insoniyatning, xalqning, jamiyatning, davlatning kuch -quvvatidir». Respublikamizdagi iqtisodiy - ijtimoiy va madaniy hayotdagi bunday ijobiy o'zgarishlar xalqimizni, yangi - yangi ijodiy zafarlarga chorlamokda.

O'zbekiston Bastakorlar uyushmasi a'zolarining 1990 yil 29 oktabrda o'tkazilgan umumiy majlisida tashkilotning yangi Nizomi ishlab chiqilib, 1991 yilning 3 yanvarida tasdiqlandi va o'sha kundan kuchga kirdi. Mazkur Nizomda uyushma maqsadi va vazifalari aniqlandi. Uyushmaning asosiy maqsadi: «O'zbekiston milliy musiqasini keng ko'lamda boyitish va yuksaltirish, O'zbekistonda yashaydigan boshqa xalqlar musiqasi kamol topishiga muntazam yordam berish, musiqiy tarbiyalashga butun kuch - qudratini safarbar etish, O'zbekiston kompozitor va musiqashunoslarini jumhuriyat va xorijiy davlatlarda targ'ibot qilish» dan iboratligi belgilab olindi.

O'zbekiston Bastakorlar uyushmasining a'zolari ozod va obod Vatanimizning musiqiy madaniyatini rivojlantirish jarayonida faol ijod qilmoqdalar. Mustaqillikning o'tgan davrida kompozitorlar A. Navoiy nomidagi opera va balet teatrini, ayniqsa, Muqimiy nomidagi musiqali teatrni va viloyatdagi barcha teatrlarni, milliy simfonik orkestrni, xor jamoalarini o'zbek xalq cholg'u asboblari orkestrlarini, estrada simfonik orkestrini, kamer simfonik orkestrini, drama teatrlarni, bolalar xor jamoalarini, O'zbekiston Mudofaa vazirligi, Ichki ishlar vazirligi va chegarachilar qo'shinlari tarkibidagi «Ashula va raqs ansambli» va damli cholg'u asboblar orkestrlari va boshqa ijrochi jamoalarining repertuarlarini yangi - yangi musiqiy asarlar, spektakllar bilan doimiy ravishda boyitib kelmoqdalar. Shu bilan birga uyushma a'zolari respublikamizda har yili o'tkazilayotgan «O'zbekiston — Vatanim manim» qo'shiq tanlovida, har ikki yilda Samarqand shahrida o'tkazilayotgan «Sharq taronalari» xalqaro musiqa

festivallarida faol qatnashmoqdalar. Zamonaviy simfonik musiqa san’atini rivojlantirish va targ‘ib qilish niyatida O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasi, O‘zteleradio kompaniyasi, O‘zbekiston Respublikasi madaniyat ishlari vazirligi va «O‘zbeknavo» bilan hamkorlikda har ikki yilda Toshkent «Xalqaro simfonik musiqa festivali» nomli anjumanni, Yoshlar «Ilhom» teatr jamoasi har yili Toshkentda «Xalqaro zamonaviy musiqa festivalini», Bastakorlar uyushmasi «Davr sadolari» anjumanini o‘tkazib kelmoqda.

1995 yilning 1 - 6 noyabrida O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasi X qurultoyini o‘tkazdi. 6 kun davom etgan qurultoy dasturida kompozitorlarning turli shakl va janrlarda yaratgan asarlari jarangladi. Konsert dasturida quyidagi sahna asarlari tomoshabinlar etiboriga havola etildi: N. Zokirovning «Taxtga yo‘l», M. Bafoyevning (O. Uzoqov va J. Kamol librettosi) «Umar Hayyom», S. Jalil va T. To‘lalarning «Malikai sayyor» operalari, S. Hayitboyev, E. Samandarovlarning «Bashorat», F. Alimov, O‘. Umarbekov, R.Ma’diyevlarning «Fotima va Zuhra», Sh. Shoyimardonova, X. G‘ulomlarning «Muhabbat navosi» musiqali dramalari, A. Mansurov, N. Qobillarning «Bir soatlik halifa» musiqali komediyasi namoyish etildi. Qurultoy tashkiliy masalani ham ko‘rib chiqdi. Uyushmaning kengash a’zolari saylandi. Kengash raisi lavozimiga kompozitor Rustam Abdullayev, o‘rinbosarlar etib kompozitor Habibulla Raximov, musiqashunos Ravshan Yunusov va bastakor Avaz Mansurovlar, taftish hay’ati va uning raisi qilib musiqashunos Rustambek Abdullayev saylandi. Uyushma «O‘zbekiston Bastakorlar uyushmasi» deb ataldi va Nizomga ayrim o‘zgarishlar kiritildi.

II-bob Musiqa darslarida kompozitorlik ijodidan foydalanish

2.1. O`zbek kompozitorlari hayoti va ijodi.

Muxtor Ashrafiy. O‘zbekiston xalq artisti, Nosir va Neru xalqaro mukofotlari, respublika Davlat mukofoti sovrindori, kompozitor, dirijyor, muallim, yirik jamoat arbobi Muxtor Ashrafiy ko‘p qirrali ijodiy faoliyati bilan XX asr O‘zbekiston musiqa madaniyatiga ulkan hissa qo‘shgan. Uning opera, musiqali drama, balet, simfonik, vokal simfonik kamer cholg‘u, qo‘shiq va romans janrlarida yaratgan asarlari, zamonaviy o‘zbek musiqasi tarixida chuqur iz qoldirdi.

M. Ashrafiy 1912 yili 11 iyunda Buxoro shahrida san’atkor oilasida tug‘ildi. Bolaligidan musiqaga qiziqdi va 12 yoshida Abdurauf Fitrat tomonidan tashkil etilgan Sharq musiqa maktabiga o‘qishga kiradi, maqom ustozlaridan saboq oladi. 1928 yil Samarqand shahrida ochilgan O‘zbekiston Musiqa va xoreografiya institutiga birinchilar qatorida o‘qishga kiradi. Talabalik davrida M. Ashrafiy Buxoro xalq qo‘shiqlarini, T. Sodiqov Farg‘ona vodiysi qo‘shiqlarini va Sh. Ramazonov Xorazm xalq qo‘shiqlarini notaga olishadi. Institut rahbari N. Mironov tahriri ostida 1931 yilda «Pesni Fergani, Buxari i Xivi» nomi bilan nashrdan chiqadi. Shu uch og‘aini o‘qish davrida N. Mironov rahbarligida «Sadrash» nomli (Sodiqov, Ramazonov va Ashrafiy familiyalarining birinchi bo‘g‘inlaridan tuzilgan) simfonik orkestr uchun marsh yaratdilar. Institutni tugatgach, M. Ashrafiy 1931 - 34 yillarda «O‘zbekiston davlat musiqali teatr»ida badiiy rahbar va bosh dirijyor vazifasida ishladi. Kasb malakasi yetarli bo‘lmaganini sezgan M.Ashrafiy 1934 - 37 yillarda Moskva davlat konservatoriyasi qoshida tashkil etilgan O‘zbek opera studiyasida atoqli kompozitor, professor S. N. Vasilenkodan saboq oladi. 1937 yilda Moskvada O‘zbekiston adabiyoti va san’ati o‘n kunligida M. Ashrafiy dirijyor va musiqa rahbari sifatida faol qatnashdi va o‘sha yili «O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist» faxriy unvoni bilan taqdirlandi.

M. Ashrafiy turli rahbarlik lavozimlarida faol tashkilotchiligini namoyon qildi. 1938 yildan respublika davlat opera va balet teatriga badiiy rahbar va bosh dirijyor,1943 - 47 yillarda esa direktor lavozimini ham egallaydi. 1947 - 61 yillarda

Toshkent davlat konservatoriyasi rektori va opera - simfonik dirijyorligi kafedrasining mudiri, 1964 - 66 yillarda yangi tashkil topgan Samarqand opera va balet teatri direktori, badiiy rahbari va bosh dirijyori, 1966 - 71 yillarda Alisher Navoiy nomidagi Akademik katta opera va balet teatri badiiy rahbari va bosh dirijyori, 1971 yildan umrining oxirigacha Toshkent davlat konservatoriyasi rektori vazifasini bajardi. Dirijyorliq faoliyati orkali M. Ashrafiy uzoq yillar davomida o‘zbek Ovrupo va rus klassik kompozitorlarining opera, balet hamda simfonik asarlarini targ‘ib qildi. O‘zbekiston musiqa san’atini respublikalarda o‘tkaziladigan dekada va festivallarida, qo‘shiq bayramlarida, turli tanlov konsertlarida qatnashdi.

M. Ashrafiyning ijodiy merosi serqirralidir. U musiqaning har xil janr va shakllarida ijod qilib, ko‘p asarlar yaratdi. Kompozitor, ayniqsa, musiqiy sahna asarlariga ko‘piroq e’tiborini karatdi. 1939 yilda dramaturg K. Yashin librettosi asosida «Bo‘ron» nomli birinchi o‘zbek operasini S. N. Vasilenko bilan hamkorlikda yaratdi. Bu mualliflar tomonidan 1941 yilning boshlarida «Ulug‘ kanal» nomli ikkinchi opera yozildi. 1958 yilda Navoiyning «Sab’ai sayyor» dostoni asosida K. Yashin va M. Muhammedovlarning librettosiga «Dilorom» operasini M. Ashrafiy mustaqil ravishda bastaladi. 1962 yili Furqat siymosiga bag‘ishlab I. Sulton librettosi asosida «Shoir qalbi» nomli operasini yaratdi.

M. Ashrafiy quyidagi baletlarning musiqa muallifi: «Sevgi tumori» (G. Miller librettosi, 1969 y.), «Temur Malik» (M. Ashrafiy librettosi, 1970 y.), «Matonat» (A. M. Kamel librettosi, 1971 y.). Bu baletning premyerasi 1972 yil Misr davlatining poytaxti Kohira shahridagi opera va balet teatrida o‘tgan va J. Nosir mukofotiga 1973 yili sazovor bo‘lgan; «Muhabbat va qilich» (M. Ashrafiy va G. Gelovani librettosi, 1973y.) Dushanbe va Toshkent shaharlarida 1973 - 74 yillarda premyerasi o‘tgan.

Kompozitor M. Ashrafiy respublikamizda simfonik musiqa san’atining rivojlanishi uchun ham samarali hissa ko‘shdi. Simfonik orkestr uchun 1932 yil «Qurilish» marshini Ovrupo klassik simfoniya uslubida, 1942 yil «Qahramonlik» simfoniyasini yaratdi. Xuddi shu uslubda 1952 yilda tojikcha raqs syuitasi ham bastalangan. M. Ashrafiy ko‘yidagi simfonik asarlarning muallifi: 1950 yillarda

uchta simfonik syuita, 1963 yil shoir. S. Ayniy xotirasiga bag‘ishlangan simfonik poema - rapsodiyasi, 1964 yil «Bayram shodiyona» si uvetyurasi, yirik janrdagi vokal - simfonik asarlaridan 1951 yilda «Baxt qo‘shig‘i» kantatasi, «Dahshatli ishlar» vokal - simfonik poemasi va 1974 yilda Firdavsiyning «Shohnoma» si asosida «Rustam haqida doston» epik - oratoriyasi (L. SHerali so‘zi) dunyoga keldi. 1968 yilda «Subhidamda» nomli simfonik - xoreografiya manzarasini yozgan edi.

M.Ashrafiy quyidagi kinofilmlarning musiqa muallifi: «Momoqaldiroqda tug‘ilganlar» (1965),«Koniyuta g‘orining siri» (1965), «Dilorom» film - opera (1968), «Kadim kal’a afsonasi» (1970), «Semurg‘» (1972), «Gang daryosida tong» (1972). Yillar davomida M. Ashrafiy yirik musiqa asarlar bilan turli yakka cholg‘ularga, ansambllarga har xil janrlarda kuy, qo‘shiq va romanslar yozdi.

XX asr O‘zbekiston musiqa madaniyatining rivojlanishidagi ulkan xizmatlari uchun M. Ashrafiy «O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist» (1937 y.), «O‘zbekiston xalq artisti» (1934 yil) faxriy unvonlari, 1937 yil «Shuhrat» ordeni, ikki marotaba Davlat mukofoti (1943 va 1952 y.), Hamza nomidagi respublika davlat mukofoti (1970 yil), J. Neru nomidagi Hindiston davlat mukofoti, (1972 yil) va 1973 yil Jamol Abdul Nosir nomidagi Misr davlat mukofoti sovrindori.

Doni Zokirov. O‘zbekiston xalq artisti, sozanda, dirijyor, murabbiy, jamoat arbobi, kompozitor Doni Zokirov ajoyib qo‘shiq, romans, musiqali drama, balet, simfonik va xalq cholg‘ulari orkestri uchun bastalagan musiqiy asarlari bilan XX asr o‘zbek musiqa madaniyatini boyitdi.

D. Zokirov Samarqand shahrida 1914 yilning 28 dekabrida tug‘ildi. U bolaligidan musiqaga qiziqkishi va o‘spirinlik davrini shunday eslagan: «Otam Rajabov Zokirjonning avlod - ajdodi, bobokalonlari asli Karshi shahrida istikomat qilishib, sandiksozlik hunari bilan shug‘ullanishgan. Otam yoshligida Samarqandga kelib, ajdodlari hunarini davom ettirgan edi. U bolaligidan musiqaga qiziqkib, o‘zi ham ishdan bo‘sh vaqtlarida ashula - qo‘shiqlarni xirgoyi qilib, dutor chertar edi. Uning xirgoyilari va to‘y - tomoshalarda eshitgan kuy-qo‘shiqlar meni maftun qilar edi. Nay, dutor va g‘ijjak chalishga qiziqdim. Bu holni sezgan otam dong‘i chiqan san’atkor Muhiddin Mavlonov ustozga shogird qilib berdi. O‘zbek

va tojik xalq musiqa merosini oʻzlashtirishda nimaga erishgan boʻlsam, bular zaminida fakat ustozimning beminnat, bebaho mehnati bor. Onam Munavvarxon tabiatan muloyim, xushmuomala, zuko, oʻqimishli ayol edi. Men va boshqalarga arabcha alifboni oʻrgatar edilar. Musiqa tinglashni sevardilar.

1926 yili oʻrta ta’lim maktabiga oʻqishga bordim va maktabdagi musiqa toʻgaragiga qatnashdim. 1928 yili Samarqandda kompozitor, dirijyor N. N. Mironov rahbarligida musiqa va xoreografiya ilmiy tadqiqot instituti tashkil topdi. Mazkur institutda 1929 yili kirganimda u yerda oʻqiyotgan Mutal Burhonov, Tolibjon Sodiqov, Manas Leviyev va Olimjon Halimovlar bilan doʻst boʻlib, birga ustozlardan saboq olib, turli tadbirlarda faol qatnashar edik. Oʻsha yili mohir san’atkor Ali Ardobus tashkil qilgan «Koʻk koʻylak» nomli teatrlashtirilgan toʻgaraka bizlarni taklif qilishdi, Tolibjon Sodiqov esa musiqa rahbari boʻldi. Bu davrda, ya’ni 1929 - 32 yillar institutda oʻqidim, 1929 - 35 yillari respublika musiqali drama teatrida sozanda boʻlib ishladim. Mazkur teatrni tashkil qilgan ulugʻ san’atkor Muhiddin Qoriyoqubov, Tamaraxonim, Usta Olim Komilov va boshqa mashhur san’atkorlar bilan tanishdim, birga ishladim. Institutda Ota Jalol, Domla Halim Ibodov, Hoji Abdurahmon Umarov, Abduqodir Ismoilov, Ahmadjon Umurzoqov, Matyusuf va Matyoqub Xarratovlar va boshqa san’at jamoalarida ishlagan ustozlardan saboq olganim men uchun katta maktab boʻldi.

1936 yilda Toshkentda Oʻzbekiston davlat filarmoniyasi ochilib, uning qoshida T. Jalilov rahbarligida ashula va raqs ansambli tashkil topdi. Meni shu ansamblga konsertmeyster lavozimiga taklif qilishdi. Mazkur ansambl bilan el qatori 1937 yil Moskvada oʻtgan Oʻzbek san’ati va adabiyoti dekadasida qatnashishga muyassar boʻldim. Oʻsha yili Moskvadan qaytilgandan keyin Tamaraxonim filarmoniyada alohida ansambl tuzdi va meni shu ansamblga musiqa rahbari etib tayinlashdi.

1940 - 48 yillari Muqimiy nomidagi musiqali teatrda ikkinchi dirijyor lavozimida ishladim. 1948 - 53 yillari Oʻzbekiston davlat radio eshittirish komiteti qoshidagi Oʻzbek xalq cholgʻu asboblari orkestrida dirijyor boʻlib ishladim. 30 - yillardan buyon ijrochilikdan tashqari, turli mavzularda klassik va zamondosh

shoirlarning she’rlariga qo‘shiq, ashula va spektakllarga musiqalar yaratib kelsam ham ko‘p ovozli musiqa vosita uslublarini, shakl va janrlarini, koidalarini va G‘arbiy Ovrupo va rus klassik kompozitorlarining ijodiy faoliyatlarini va musiqa fanlaridan bilim olish niyatida 1940 - 42 yillar Toshkent davlat konservatoriyasining tayyorlov kursida o‘qidim. Lekin urush kasofati bilan o‘qishni tashlashga majbur bo‘ldim.

1947 yili tayyorlov kursida o‘qishni Hamid Rahimov va Dadaali Soatqulovlar bilan birga kompozitor B. B. Nadejdindan kompozitorlik, mutaxassislik, Y. N. Tyulindan garmoniya, polifoniya, A. F. Kozlovskiydan cholg‘ulashtirish va dirijyorliq, I. A. Dulgarova va Yan B. Pekerdan musiqa tarixidan saboq oldik. 1948 yili konservatoriyaning asosiy kompozitorlik kulliyotida mazkur domlalarda o‘qishni davom etib, 1953 yili o‘qishni muvafaqiyatlili bitirdik. 1953 yili filarmoniya qoshidagi O‘zbek ashula va raqs ansambliga badiiy rahbar lavozimiga tayinlandim. 1957 yili O‘zbekiston radio eshittirish ko‘mitasi qoshidagi O‘zbek xalq cholg‘u asboblar orkestriga bosh dirijyor va badiiy rahbar lavozimiga tayinlandim», deb so‘zini tamomladi Doni Zokirov. Mazkur lavozimda 1983 yilga qadar faol ishladi va nafakaga chiqdi.

D. Zokirov 30 - yillarda teatr va ansambllarda sozanda bo‘lib ishlab yurgan paytlarida raqs kuylari, qo‘shiq va ashulalar bastalay boshlagan. Uning birinchi yirik ijodi 1934 yili Z. Fatxulinning «G‘unchalar» pyesasi uchun bastalagan musiqadir. Bu spektaklga musiqa tayyorlashda u xalq musiqasidan foydalanib, ko‘p qismlarni mustaqil ravishda yaratgan. U ilk ijodiy yutug‘idan keyin mumtoz va zamonaviy shoirlar she’rlariga qo‘shiq va ashulalar yaratadi. Shu jumladan urush yillari «Ona orzusi» (Mirtemir), «Zafar topib» (S. Abdulla), «Ol kasos» (M. Rahmonov), «Jangda bardam bo‘l» (S. Abdulla) kabi vatanparvarlik mavzusidagi qo‘shiqlar; Navoiyning she’rlariga «Orazi» va «O‘rtanur» fortepiano jo‘rligida qo‘shiqlar, simfonik orkestr uchun 1 - syuita: O‘zbek xalq cholg‘ulari ansambliga 3 qismli «Mehnat fronti» nomli syuita, Chustiyning tojik tilida yozgan uchta she’riga «Jon mediham», «In tui» va «Chehrai handed» lirik qo‘shiqlar; bastakor

N. Hasanov bilan hamkorlikda «Orzigul» va mustaqil ravishda «Yoriltosh» spektakllariga musiqa bastaladi.

D. Zokirov musiqali sahna asarlar yaratishga katta e'tibor berdi. U B. F.Giyenko bilan «So'nmas chiroklar» (A. Bobojonov va M. Muhamedov pyesasi) musiqali dramani (1953 y.) yozdi. 1954 yili S. Boboyev bilan «Dalada bayram» (SH. Sa'dulla pyesasi) musiqali komediya va 1956 yil «Vatan kirg'oklari» (SH. Sa'dulla va Z. Fatxulin pyesasi) musiqali drama; 1960 yil B.F.Giyenko bilan «Yoshlikda bergan ko'ngil» (Z. Fatxulin pyesasi) musiqali drama; 1962 yil «Hayot mash'ali» (S. Ismoil pyesasi) musiqali drama; 1970 yil K. Jabborov bilan «Mening jannatim» (S. Abdulla pyesasi) musiqali drama; 1978 yili xalq ertagi asosida «Shahzoda va yetim qiz» (R.Hamroyev peyesasi) musiqali dramalari tomoshabinlar tomonidan yaxshi kutib olindi. A. Navoiy nomidagi opera va balet teatri sahnasida 1956 yili B. F. Giyenko bilan «Oynisa» (Litvinova librettosi) baleti; H. Olimjonning «Zaynab va Omon» dostoni asosidagi shoira Zulfiya librettosiga T. Sodiqov «Zaynab va Omon» operasini boshlab qo'ygan edi. Kompozitor vafot etgani sababli opera tugallanmay qolgan edi. 1958 yil ushbu opera musiqasini Y. Rajabiy, D. Zokirov, B. Zeydman bilan hamkorlikda tugatib, tomoshabinlarga havola etishdi.

D. Zokirov kompozitor M. Ziv bilan hamkorlikda quyidagi badiiy kinofilmlarga musiqa bastaladi: 1955 yil «Amirlikning yemirilishi» (rejissor L. Fayziyev va V. Basov); 1956 yil «Kutlug' kon» (rejissor A. Pann); 1964 yil «Ulug'bek yulduzi» (rej. A. Pann); kompozitor A. Malaxov bilan hamkorlikda 1964 yili «Kaydasan, Zulfiya» yoki «Yor-yor» (rej. A. Hamroyev) D. Zokirovning shu filmga yozgan «Ko'chalar» (T.To'la so'zi) qo'shig'i mashhur bo'lib ketgan. D. Zokirov simfonik orkestr uchun bir necha asarlar yaratdi. Ularning orasida uch qismli simfonik syuita hamda «Hamza» nomli simfonik poemasi yaxshi bahra olgan.

D. Zokirovning ijodiy merosida qo'shiq, romans, o'zbek xalq cholg'ulari orkestri va yakka cholg'ular uchun mo'ljallangan musiqiy asarlar yetakchi o'rinni egallaydi. Uning Navoiy she'rlariga bastalangan «Ko'rmadim», «Ey, sabo»,

«Bo‘lmasa», «Ayb etmangiz», Turob To‘la she’riga «Bulbul» nomli romanslari simfonik orkestr jo‘rligida D. Mullakandov, H. Nosirova, S. Qobulovalar ijrosida mashhur bo‘lib ketgan edi. Kompozitor turli mavzularda, yakkaxon, xor, turli cholg‘ular va orkestr jo‘rligida ijro etiladigan yuzdan ortiq qo‘shiq, ashula, ommaviy xor qo‘shiqlar yaratdi. Ular orasida «O‘zbekistonim» (A. Niyozmurodov so‘zi), «Tinchlik qo‘shig‘i», «Paxtakor diyor», «Kosmos biznikki», (M. Qoriyev so‘zlari); «Shifokorlarga», «Terimchilarga», «Do‘stlarga», «Ona diyor» (A. Po‘lat so‘zlari); «Toshkent okshomi» (Nazarmat so‘zi); «Suv keldi, hayot keldi» (O‘. Rashid so‘zi); «Dugonalarga» (Nilufar so‘zi); «Do‘stlik qo‘shig‘i», «Cho‘pon qo‘shig‘i», «Tinchlik qo‘shig‘i» xor uchun (P. Mo‘min so‘zlari), «Ikki dil dostoni» (Z. Obidjon so‘zi), «Yor istab» (Z. Furqat she’ri); «Hayot gulshani» (N. Narzullayev so‘zi) kabi qo‘shiqlar yorqin misol bo‘la oladi. Ayniqsa, kompozitorning yakkaxon, xor va o‘zbek xalq cholg‘ulari orkestri uchun yozgan ko‘p qismli asarlardan: «Karshi cho‘li gullari» (M. Qoriyev so‘zi) 5 qismli vokal - syuitasi; «Asrlar sadosi» (Oybek so‘zi) 4 qismli kantatasi; «Obi hayot» (O‘. Rashid so‘zi) 4 qismli vokal - syuitalar olkishga sazovordirlar.

Shuni alohida aytish lozimki, o‘zbek klassik musiqa namunalarining ayrimlarini D. Zokirov mahorat bilan qayta ishlab, o‘zbek xalq cholg‘ulari orkestri, yakka cholg‘ular va orkestrga moslashtira olgani kompozitorning katta ijodiy yutuqlaridandir. Bular: orkestr uchun «Yovvoyi Chorgoh», g‘ijjak va orkestr uchun «Qaytarma», «Fig‘on», «Cho‘li Irok», bolabon va orkestr uchun «Sharob», nay va «Farg‘onacha», «Gadoiy», orkestr uchun «Jazoir»; orkestr uchun «Navo», «Savti navo», «Ufari navo», «Garduni segoh», «Tasnifi dugoh», «Muhammasi irok», «Nasrulloiy», «Mirzadavlat», «Yolg‘iz»; tanbur va orkestr uchun «Rajabiy». Mazkur asarlar respublikamizdagi professional orkestrlar repertuaridan keng o‘rin olishi bilan musiqa o‘quv yurtlarining xalq cholg‘ulari orkestri dasturiga ham kirtilgan. D. Zokirov bolalar uchun P. Mo‘min she’rlariga «Sayohat - rohat», «Kungabokar», «Oppok kantim», «Sirdaryo, Sirdaryo», «Kapalak va handalak», «Bog‘da pishdi uzumlar», «Do‘lona», U. Rahmonov so‘ziga «Bolalar valsi», «Bahor valsi», R. Bobojon so‘ziga «Olma», Y. Hamdam so‘ziga «Badan tarbiya»,

Y. Mirzo so‘ziga «Maktabim», Y. Hamidiy so‘ziga «Baxtiyor qo‘shig‘i», M. Haydar so‘ziga «Yangi yil qo‘shig‘i» va «Beqiyos diyor» kabi qo‘shiqlarni bag‘ishlagan .

1950 yili «O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist», 1956 yili «O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan san’at arbobi», 1965 yili «O‘zbekiston xalq artisti» faxriy unvonlarga sazovor bo‘ldi. Orden, medallar va faxriy yorliqlar bilan mukofotlandi.

Mutal Burhonov. O‘zbekiston Respublikasi Davlat madhiyasi musiqasining muallifi, O‘zbekiston xalq artisti, Hamza va Berdax nomidagi Davlat mukofotlari sovrindori Mutal (Mutavakil) Burhonov hayoti va ijodiy faoliyati zamonaviy o‘zbek professional san’atining rivojlanish tarixi bilan chambarchas bog‘liqdir. Bu nodir iste’dod sohibi barkamol, shirador va jozibali asarlari bilan yurtimizni dunyoga tanitdi. Uning barcha asarlari originalligi, milliyligi bilan ajralib turadi. Kompozitorning qo‘shiq va romansi, simfonik va vokal - simfonik asari, saxna va kino musiqasi tinglovchining qalbiga yetib boradi. M. Burhonovning esda koladigan kuylari ayni vaqtning o‘zida murakab hamdir. Chunki ular ohangdorligi bilan inson ichki dunyosining boyligi va muallifning nozik va sezgir tabiatini, o‘y va his - tuyg‘ularini ifoda etadi.

O‘zbek xalqining asl farzandi Mutal Burhonov 1916 yil 5 - mayda Buxoro shahrida Bozori nav, Kavshi olak mahallasida (hozirgi Pushkin ko‘chasi, 24 - uyda) madrasa mudarrisi Muzainiddin Burhonov oilasida tug‘ildi. Mutavakilning uch nafar amakilaridan biri Mukammil Burhonov Buxoro jadidchilar harakati faollaridan bo‘lgan.

Hayotning og‘ir sinovlari boshiga tushgan M. Burhonov bolalik va o‘spirinlik davrida avval eski diniy, so‘ngra yangi maktablarida o‘qidi. Bolaligidan musiqaga qiziqdi va mehr qo‘ydi. Tanbur chalishni avval amakisi Mukammil Burhonovdan, keyin mashhur tanburchi Ota G‘iyos Abdug‘anidan o‘rgandi. 1928 - 32 yillarda Samarqandda O‘zbekiston musiqa va xoreografiya institutida ta’lim oldi. Mazkur o‘quv maskanida ishlagan Ota Jalol Nosirov, Ota G‘iyos Abdug‘ani, Domla Halim Ibodov, Hoji Abdulaziz Rasulov, Abduqodir Ismoilov, Ahmadjon Umurzoqov, Matyoqub Xarratov, Abdurahmon Umarov kabi ustozlar saboqlari, Abdurauf Fitrat va Burhonovlar

xonadonlarida S. Ayniy, A. Cho‘lpon, Botu, Elbek, yosh H. Olimjon ishtirok etgan ijodiy kechalar M. Burhonov uchun unutilmas hayot va ijod maktabi bo‘ldi.

O‘qishni bitirgach, M. Burhonov 1932 - 35 yillarda Toshkentda Hamza va Dushanbeda Lohutiy nomidagi drama teatrlarida sozanda, musiqa rahbari lavozimlarida ishladi, musiqa bastalashga intildi. Kompozitorlik ta’limini olish orzusida u 1935 yili Moskva konservatoriyasi qoshida ochilgan «O‘zbek opera studiya» sida tahsil ko‘rdi. 1939 yilda Moskva konservatoriyasi asosiy kursida professor S. N. Vasilenko sinfida o‘qishini davom ettirdi. Ikkinchi jahon urushi boshlanishi bilan ko‘ngillilar armiyasi safida Moskva shahrining himoyasiga otlandi, 1942 yili esa kattik betob bo‘lib, Toshkentga qaytib davolandi, ijod bilan shug‘ullandi. 1946 yildan o‘qishini davom ettirib, 1949 yili Moskva konservatoriyasi kompozitorlik kulliyotini muvafaqiyatlili tugalladi.

Ajoyib inson, kompozitor M. Burhonov boshidan kechirgan qiyinchiliklar, uyushtirilgan tuhmatlar, uning metin irodasini sindira olmadi. «Haqiqat egiladi, lekin sinmaydi» deb o‘ziga dalda berdi, ijod qildi va haqiqat yuzaga chiqdi. Kompozitor ijodining asosiy qismini vokal musiqasi tashkil etadi. U talabalik davridayoq ilk ijodini atoqli shoir A. Lohutiy she’rlariga bastalagan «Ey bulbul» romansi va «Buti nozaninam» («Mening go‘zalim») qo‘shig‘idan va Mashrab she’riga «Ishq o‘ti», yakkaxon va simfonik orkestr uchun bastalagan balladasi kabilardan boshladi. Urush yillari «Jangchilar qo‘shig‘i» (Uyg‘un so‘zi), «Samolyot» (H. Olimjon so‘zi), «Uchib ketasan» (Z. Diyor so‘zi), «Paxtam ochilsa» (Kamtar so‘zi) qo‘shiqlar, «Ishqida» (Uyg‘un so‘zi), «Dilbarimo» (A. Lohutiy so‘zi) romanslar paydo bo‘ldi. M. Burhonov qalamiga mansub «Maftuningman» kinofilmida Botir Zokirov ijro etgan «Maftuningman», Klara Jalilova ijrosidagi «Yulduz qo‘shig‘i» va «Do‘ppi tikdim ipaklari tillodan» (T. To‘la so‘zi), Laylo Sharipova ijro etgan «Bahor qo‘shig‘i» (T. To‘la so‘zi) va «Samolyotlar qo‘nolmadi» kinofilmida arab ayolining qo‘shig‘i, Yunus To‘rayev ijrosidagi «Gul diyorim» (E. Vohidov so‘zi) va «Go‘zal Nukus shahrim» (I. Yusupov so‘zi), Tamaraxonim ijro etgan «Go‘zal Farg‘ona» (A. Bobojon so‘zi), «Uyg‘ur qiziga» (Mamatoxunova so‘zi), «Vatan qo‘shig‘i» (G‘. G‘ulom so‘zi), «Yorim bor» (Mirtemir so‘zi), «Go‘zal O‘zbekiston» (Shuhrat so‘zi), «Boy ila xizmatchi»

kinofilmidan Gulbahor allasi kabi ajoyib qo‘shiqlar keng kanot yozdi. Darhakikat, M. Burhonov birinchilardan bo‘lib romans janrini respublikamiz musiqiy hayotiga joriy etdi, yangi yo‘l ochib berdi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Bastakorning bu janrdagi asarlari orasida ulug‘ shoir Navoiy g‘azaliga bastalagan «Tabassum qilmading» va Hofiz g‘azaliga yakkaxon va simfonik orkestr uchun «Namedonam chi nom dorad» («Ismingni bilmayman») romans - poemasi alohida o‘rin tutadi. Bu romans -poemani birinchi bor go‘zal va yoqimli ovoz sohibi Toshkent konservatoriyasi dotsenti David Mulloqandov, undan keyin Botir Zokirov ijro talqinida yangradi. «Yurak sadosi» (T. To‘la she’ri), «Kelsa nogoh..» (N. Komilov she’ri), «Nega tark etding» (A. Fitrat she’ri), «Unutmas meni bog‘im» (U. Nosir she’ri), «Shoir orzusi» (Mashrab so‘zi) balladasi barkamol darajaga yetkazilgan.

M. Burhonov vokal - simfonik janrlarda ham barakali ijod qildi. 1949 yilda yakkaxon, xor va simfonik orkestr uchun «Gullagay O‘zbekiston» kantatasi, «Bahor qushlari» (S. Umariy so‘zi) vokal - simfonik poemasi, «Oq oltin» (I. Yusupov so‘zi) vals - qo‘shiq poemasi. Shu asarni M. Turg‘unboyeva o‘z vaqtida «Bahor» raqs ansambli uchun sahnalashtirgan va hujjatli film olingan. Alisher Navoiyning 525 yillik yubileyiga bag‘ishlab A. Oripov bilan hamkorlikda «Alisher Navoiyga qasida» (1968 y.) vokal - simfonik poemasi, shu shoir bilan 1975 yili urushda halok bo‘lganlar xotirasiga bag‘ishlab xor va simfonik orkestr uchun «Epitafiya» marsiyasini yaratdi.

M. Burhonov birinchilardan bo‘lib 50 - yillarning boshlarida o‘zbek xalq qo‘shiqlari «Go‘zal qizga», «Yorlarim», tojik xalq qo‘shiqlari «Sari ko‘hi baland» va «Zarragul», qoraqalpoq xalq qo‘shiqlari «Bibigul», «Ayrilik», uyg‘ur xalq qo‘shig‘i «Sayra», qozoq xalq qo‘shig‘i «Dudaray», keyingi yillarda afg‘on xalq qo‘shig‘i «Chashmi siyoh», eron xalq qo‘shiqlari - «Guli gandum» va «Damkul - damkul» kabilarni akapella xori uchun moslashtirib, murakab ijodiy masalani muvaffaqiyat bilan yecha oldi.

Noyob iste’dod sohibi M. Burhonov 1990 yilda Navoiy tavalludining 550 yilligiga bag‘ishlab «Alisher Navoiy» operasini yaratdi. U Uyg‘un va I. Sulton dramasini qayta ishlab, opera janriga moslagan holda libretto tuzib, jozibali musiqa

yaratdi va u 1990 yilning oxirida Navoiy nomidagi O‘zbekiston Davlat Akademik opera va balet katta teatrida sahna yuzini ko‘rdi.

M. Burhonov ijodiy faoliyatida kino musiqasi ham muhim o‘rin egallaydi. Uning 50 – 70 - yillarda «Boy ila xizmatchi» (rejissor L. Fayziyev), «Abu Ali ibn Sino» (rej. K. Yormatov), «Samolyotlar qo‘nolmadi» (rej. Z. Sobitov), «Surayyo» (rej. U. Nazarov), «Tark etilgan kelin» (rej. Y. A’zamov) badiiy kinofilmlarga yozilgan musiqasi madaniyatimiz tarixida chuqur iz qoldirdi. M. Leviyev va I. Akbarovlar bilan hamkorlikda «Maftuningman» va «Orol baliqchilari» kinofilmlariga yaratgan dilbar qo‘shiqlari yangrab kelmoqda.

Hamza nomidagi O‘zbek davlat akademik drama teatrida sahnalashtirilgan: «Alisher Navoiy» (Uyg‘un va I. Sulton pyesasi, 1943 y.), «Hikmat» (SH. Tuyg‘un pyesasi, 1950 y.), «Boy ila xizmatchi» (Hamza pyesasi, 1953 y.) spektakllariga M. Burhonov musiqa bastalagan. Respublika qo‘g‘irchoq teatrida namoyish qilingan H. Olimjonning «Oygul va Baxtiyor» spektakliga ham kompozitor musiqa yaratgan. M. Burhonov «O‘zbek xalq cholg‘ulari orkestri» uchun «Mavrigi», har xil pyesalar, syuitalar, simfonik orkestr uchun syuitalar, skripka va violonchel ansambli uchun vals va pyesalar yaratdi. Bolalar xori uchun qator qo‘shiqlar bastalagan.

M. Burhonov tabarruk 80 yoshlik to‘yini yangi musiqiy asarlar bilan kutib oldi. Jomiy do‘sti Alisher Navoiyga bag‘ishlab «Shiru shakar» she’riga qo‘shiq, bolalar xori uchun «Vatan bizga mehribon» (M. Mirzo so‘zi) qo‘shig‘i, akapella xori uchun «Buxoroi Sharif» (Rudakiy she’ri) qo‘shiqlarini yaratdi. Shu bilan birga O‘zbekiston musiqasi tarixida M. Burhonov birinchi bo‘lib yakkaxonlar xor va simfonik orkestr uchun besh qismli «Abadiy xotira» nomli rekviyem yaratdi. Bu asarda qatag‘on yillari qurboni bo‘lgan o‘zbek xalqining ulug‘ farzandlari Abdulla Kodiriy, Abdurauf Fitrat, Abdulhamid Cho‘lpon, Usmon Nosir, Fayzulla Xo‘jayev, kompozitorning katta akasi Misboh, amakilari Masxariddin, Mukammil va Muammir Burhonovlar xotirasiga bag‘ishlangan. Bu asar 1996 yil 14 mayda «Turkiston» saroyida kompozitorning yubiley kechasiga bag‘ishlangan konsert dasturida ilk bor ijro etildi. S. Qobulova, F. Zokirov, badiiy so‘z ustasi T. Mo‘minov, A. Abduqodirov, Z. Haknazarov

rahbarligidagi milliy simfonik orkestr, xormeysterlar A. Hamidov va J. Shukurovlar rahbarliklaridagi qo‘shma xor jamoalari qatnashgan edi.

Kompozitor Mutal Burhonov O‘zbekiston musiqa madaniyatini rivojlantirishda buyuk xizmatlari uchun «O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan san’at arbobi», «O‘zbekiston xalq artisti» faxriy unvonlariga, «Mehnat shuhrati» medali, O‘zbekiston, Tojikiston va Belorusiya hukumatlari faxriy yorliqlari bilan mukofotlangan. 1999 yili Mustaqil O‘zbekistonning birinchi Prezidenti Islom Karimovning qo‘lidan «Buyuk xizmatlari uchun» ordenini M. Burhonov qabul qilib olishga muyassar bo‘ldi. M. Burhonov tavalludining 85 yilligiga bag‘ishlangan yubiley konsert Alisher Navoiy nomidagi opera va balet teatrda 2001 yil 17 mayda o‘tdi. Shu munosabat bilan u «El - yurt hurmati» ordeni bilan taqdirlandi.

2002 yil 24 mayda esa O‘zbekiston davlat konservatoriyasining katta zalida M. Burhonov tavalludining 86 yilligi konserti bilan nishonlandi. Konsert dasturida kompozitorning ilgari bastalagan musiqiy asarlari bilan birga 2002 yilda yaratgan ikkita yangi asari: skripka va kamer orkestr uchun «Lirik poema» Yayra Matyoqubova ijrosida va Buxoro universiadasiga bag‘ishlangan damli cholg‘u orkestri uchun «Marsh» ni O‘zbekiston ichki ishlar vazirligining «Namunali» damli cholg‘ular orkestri ijro etdi. Mutavakil Burhonov Buxoro shaxrida 2002 yilning 15 iyunida dunyodan ko‘z yumdi.

I.Akbarov. O‘zbekiston xalq artisti, Respublika Davlat mukofoti sovrindori, atoqli kompozitor I. Akbarov o‘zining simfonik asarlari, kantata, oratoriya, opera, balet, musiqali drama va komediya, xor hamda estrada qo‘shiqlari bilan o‘zbek musiqasi ravnaqiga ulkan hissa qo‘shib kelmoqda. XX asrning ikkinchi yarmidan respublikamiz professional musiqa san’atining rivojlanish jarayonini bu iste’dodli kompozitorsiz tasavvur etish qiyin.

Ikrom Ilhomovich Akbarov Toshkentda 1921 yil 1 martda hunarmand oilasida tug‘ildi. Bolaligidan musiqaga qiziqishini sezgan amakisi Ilyos Akbarov tavsiyasi bilan Hamza nomidagi Toshkent musiqa bilim yurtida fortepiano bo‘yicha ta’lim oladi. Ota - onasining xohishi bilan Toshkent pedagogika bilim yurtida ham o‘qidi. 1939 yili Toshkent davlat konservatoriyasining kompozitorlik

fakultetiga o‘qishga kiradi. Bu yerda Y. Fortunatov, S. Vasilenko, L. Revutskiy va A. Kozlovskiy kabi atoqli kompozitorlardan saboq oldi.

Ikrom Akbarov konservatoriyani muvaffaqiyatli tugallagandan keyin Hamza nomidagi Toshkent musiqa bilim yurtida musiqa nazariyasidan dars bera boshlaydi. U o‘z bilimini yanada boyitish niyatida 1946 yili Leningrad davlat konservatoriyasiga o‘qishga kiradi. U konservatoriya professorlari M. Shteynberg, B. Arapov, V. Voloshinovlardan olgan saboqlari zoye ketmadi. Ular rahbarligida I. Akbarovning turli cholg‘ularga, ansambl va orkestrga yozgan musiqiy asarlari yosh ijodkor uchun katta tajriba maktabini o‘tadi.

1954 yilda kompozitor Leningraddan vataniga qaytib, Toshkent konservatoriyasida muallimlik kirishadi, 1957 yildan buyon faqat ijod bilan shug‘ullanmokda. 1954 yilda Hamzaga bag‘ishlab yaratgan «Shoir xotirasi» simfonik poemasi kompozitorga shuhrat keltirishi bilan uning ijodiy faoliyatida burilish yasadi.

I. Akbarov mazkur asarlaridan so‘ng simfonik va vokal - simfonik janrlarda badiiy barkamol asarlar yaratdi. Uning «O‘zbekcha syuita»si (1956 y.), «Epik poema»si (1962 y.), R. Tagorning «Pochta» nomli sahna asariga (1963 y.) yozgan syuitasi, Samarqand shahrining 2500 yillik yubileyiga atab yozgan «Samarqand hikoya»lari, «Orzu» baleti asosida yozgan «Simfonik syuita»si, «Navro‘z» nomli baleti asosidagi simfonik syuitasi, «Raqs», fortepiano va Simfonik orkestr uchun konserti va 1962 yil yaratgan skripka va simfonik orkestri uchun konserti yorqin misol bo‘la oladi.

Kompozitor erishgan ijodiy yutuqlari uning vokal - simfonik, kantata va oratoriya asarlarida ham namoyon bo‘ldi. Masalan; K. Yashin so‘ziga «Hamza» nomli (1962) vokal syuitasi, Hofiz so‘ziga «Ballada»si (1961), M. Shayxzoda so‘ziga «Toshkentnoma» oratoriyasi (1964), Alisher Navoiyning «Hamsa»si asosida yozilgan shu nomli kantata (1969), Beruniyning 1000 yillik yubileyiga bag‘ishlab O. Matchon so‘ziga «Abadiyat» balladasi (1973), T. To‘la so‘ziga «Zafarnoma» vokal simfonik poemasi (1972), Dm. Polinin so‘ziga yozgan «Do‘stlik» vokal simfonik poemasi (1972), H. Olimjon, J. Jabborov, H. G‘ulom,

T. To‘la so‘zlariga «Mening shahrim» kantatasi (1983), H. Olimjon va H. G‘ulom so‘zlariga yozgan «Mangu xotira» oratoriyasi (1985) o‘ziga xosligi va badiiy barkamolligi bilan ajralib turadi.

Ikrom Akbarov balet va opera janrlari rivojlanishiga ham katta e’tibor bermoqda. U 1959 yili «Orzu» (G. Izmaylova va B. Zavyalovlar librettosi) nomli ilk baleti, 1964 yili «Nigor» (Abolimov librettosi), 1968 yil bir pardali «Layli va Majnun» (G. Izmaylova librettosi), 1968 yil «Navro‘z» baletlari (G. Izmaylova va R. Farhodiylarning librettosi) bilan sahna raqs san’atining rivojlanishiga o‘z hissasini qo‘shdi. 1973 yili kompozitor «So‘g‘d elining qoploni» (B. Zokirov librettosi), 1998 yilda «Ibtido xatosi» (E. Shukur librettosi) «Jaloliddin Manguberdi» (M. Shayxzoda) operalarini yaratdi. Kompozitor I. Akbarov musiqali drama va komediyalar bastalab, shu janrlarning rivojlanishiga barakali hissa qo‘shib kelmoqda. U 1969 yil Z. Fatxulin pyesasi asosida «Kumush to‘y»; 1969 yili T. To‘la pyesasi asosida «Qiz buloq»; S. Azimov pyesasi asosida «Yulduzlarni ko‘raman»; Chingiz Aytmatovning «Momo yer» asari asosida T. To‘la librettosi asosida 1965 yil musiqali drama, G. Lorka pyesasi asosida 1973 yil «Qonli to‘y», I. Sulton pyesasi asosida 1985 yil «Kumush shaharning malikasi» musiqali dramalari; J. Jabborov pyesalari asosida «O‘jarlar» (1973), «To‘ydan oldin tomosha» (1983), «Yillar o‘tib» (1975) komediyalari uchun yorqin musiqa bastaladi. Bu asarlardan tashqari dramalarga ham musiqa bastaladi: «Pochta» (R. Tagor pyesasi), «Zamon dramasi» (S. Azimov pyesasi), «Yo‘lchi yulduz» (K. Yashin pyesasi), «Tabassum o‘g‘rilari» (Shukrullo pyesasi).

Kompozitor o‘zining dilbar qo‘shiqlari bilan xalqimiz o‘rtasida mashhur bo‘ldi. Ayniqsa, atoqli estrada xonandasi, O‘zbekiston xalq artisti Botir Zokirov uchun maxsus yozilgan va ilk bor yangragan «Ra’no» (S. Akbariy so‘zi), «Gazli», «Mahbubga», «Ketma, Nigor», «Qaydasan» (T.To‘la so‘zlari), «Yor kel», «Qo‘shchinor» (H. G‘ulom so‘zlari), «Qor yog‘ar» (S. Zunnunova so‘zi), «Bahor fasli» (B. Zokirov so‘zi), «Azizim» (O‘. Rashid so‘zi), «Lolazor chorlaydi» (J. Jabborov so‘zi) estrada qo‘shiqlari keng qanot yozdi. Uning

«Yulduz» (Zulfiya she'ri), «Xayolimda bo‘lding uzun kun» (H. Olimjon she'ri), «O‘ylaysanmi» (H. Muhammad she'ri), «Oydin kechada» va «Bir gal kelganliging shodlik tabassum» (Uyg‘un she'rlari), «Gullagan yoshlik chog‘imda» (H. Olimjon she'ri), «O‘zga» (T. To‘la so‘zi), «Kelgin» (Mirtemir she'ri). Ikrom Akbarov kinofilmlarga yozgan musiqasi, romanslari lirik his-tuyg‘ularni ifoda etadi: «Hamza» (1961 y. rej. Z. Sobitov), «Sinchalak» (1961 y. rej. L. Fayziyev), «Sen yetim emassan» (1962 y. rej. Sh. Abbosov), «Osiyo ustida bo‘ron» (1964 y. rej. K. Yormatov), «Qora konsulning halokati» (1970 y. rej. K. Yormatov), «Ikki dil dostoni» (1966 y. rej. K. Yormatov), «Gulbahor» (1956 y. rej. Y. A'zamov) «Ikkinchi gullash» (1959 y. rej. L. Fayziyev), Shuningdek, kompozitorlar M. Burhonov va M. Leviyevlar bilan «Maftuningman» (1958 y. rej. Y. A'zamov) va «Orol baliqchilari» (1957 y. rej. Y. A'zamov) filmlariga musiqa bastalagan.

Kompozitor kamer - cholg‘u janrlarini rivojlantirishga katta ulush qo‘shdi. Uning fortepiano, skripka, violonchel, ayniqsa, turli ansambllar uchun yaratgan asarlari mashhurdir. Kompozitor «Orkestr va tor uchun pyesa»si, H. Sharipov so‘ziga bastalagan «To‘ylar muborak» nomli 5 qismli vokal -syuitasi, bolalar uchun turli mavzularda yaratgan qo‘shiqlari xalqimizning olqishlariga sazovor bo‘lmokda. Alqissa, kompozitor Ikrom Akbarovning turli janrlarda yaratgan eng yaxshi asarlari XX asr o‘zbek musiqa madaniyatining jiddiy yutug‘i, mumtoz namunalari qatoridan o‘rin olib kelmoqda.

Ikrom Ilxomovich Akbarov O‘zbekiston musiqa madaniyatining rivojlanishidagi xizmatlari uchun «O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan san'at arbobi» (1964 y.), «O‘zbekiston xalq artisti» (1981 y.) faxriy unvonlari bilan taqdirlangan. Respublika Davlat mukofotiga 1977 yili sazovor bo‘lgan. 1999 yili «El yurt xurmati» ordeni bilan tag‘dirlangan.

2.2. Kompozitorlar ijodida bolalar qo`shiqlaqri va ularning badiiy musiqiy tahlili hamda tajriba-sinov ishlari

Musiqa pedagogikasida o‘quvchilarning musiqiy madaniyatining shakllantirishda qo`shiqlaqrining badiiy musiqiy tahlili eng muhim muammo hisoblanadi. Bolalar qo`shiqlaqrining badiiy musiqiy tahlili orqali ularni musiqa asarini kuylashiga qiziqishi shakllanadi. Qizikish bilan orttirilgan bilimlar ancha chuqur bo‘lib musiqa bilan shug‘ullanish istagining o‘yg‘onishiga sabab bo‘ladi. O‘quvchilarda musiqa bilan shug‘ullanish istagining mavjudligi esa musiqa tarbiyasining, shuning bilan birga iqtidorli, ijodkor shaxsni shakllantirishning garovidir.

Umumta’lim maktablari boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga musiqa tarbiyasi berishning asosiy vazifalaridan biri musiqaga havas o‘yg‘otish, qiziqish va muxabbatini oshirish, musiqaning hayotiy mazmunini tushunishni shakllantirishdan iboratdir.

Birinchi sinfdan boshlab o‘quvchilarni musiqaga qiziqtirib borish uchun o‘qituvchi bolalarni sevishi, darsga yaxshi tayyorgarlik ko‘rishi, musiqa o‘qitishning barcha metod va tamoyillaridan to‘g‘ri foydalana olishi, so‘z mahoratiga usta bo‘lishi, bolalarga xos bo‘lgan qo‘shiqlarni chiroyli, mayin, bolalar ovoziga moslab yoqimli ijro etib ko‘ylar mazmunini ochib berishi zarur. Quyida biz bolalar qo`shiqlarining qisqacha tahliliga to`xtalamiz.

«Yangi yilim –yaxshi yilim». Doni Zokirov musiqasi, Po`lat Mo`min she’ri.

Qo`shiq bolalar ovoziga mos diapazonda yozilgan, ikki ovozda naqorat ko`pletlari aytiladi. Bu qo`shiq barcha intizorlik bilan kutayotgan bayram-yangi yil haqida yangi yilda bolalar ta’tilga chiqib, archa bayramlariga borishlari, quvnoq xursanchilik qilib, baxri dillari ochilishi va xar Yangi yilni yaxshi o`qishlar, a’lo boxolar Bilan kutib, bayramni maqtashdan charchamasliklari haqida kuylanadi. Bu qo`shiq quvnoq, sho`x, raqs xarektirida ijro etiladi. Qo`shiq-raqs janrida,

Do -minor tonligida yozilgan. Ko`plet shaklida. Tez sur'atda ijro etiladi.

«Nevaralar qushigi» Nadim Norxujayev musiqasi, Safar Barnoyev she'ri.

Ushbu qo`shiq shirin suzli , beozor, mexribon buvi va bobolarimiz haqida yozilgan. Bolajonlarimizning niyatlari pok va nurli bulishi, bobo va momolari Bilan yashash qanchalik sururli ekanligi haqida zavq Bilan kuylanadi. Asar ko`plet shaklida yozilgan bo`lib, sho`x, quvnoq xarakterda ijro etiladi. Do – major tonlligida. Tez sur'at kuylanadi. Qo`shiq bir ovozda yozilgan bo`lib, yakka xolatda ijro etiladi. Bolalar kattalarga bo`lgan xurmatda , mexr-okibatda bulishni urgatadi.

«Soglom avlod qushigi» Sh. Yormatov musiqasi. Safar Barnoyev she'ri.

Bu qo`shiqa bolalarning orzu-umidalari haqida kuylanadi. O`zbekiston quyosh charaqlab turishi, tinchlik barqarorligi madh etiladi. Shuningdek, bolalarning yuzga kirganlarida ota-onalari yonlarida bulishlari haqida xam kuylanadi. Qo`shiq sho`x, quvnoq raqs xarakterida ijro etiladi.Ko`plet shaklida. Fa – major tonligida yozilgan. 2/4 o`lchovida yozilgan.

«Aziz ustozlar» Sobir Boboyev musiqasi. Tulqin she'ri.

Bu qo`shiq aziz ustozlar haqida. O`quvchilar ustozlarni e'zozlashlari, ularning mexnatlarini kadrlashlari, xech qachon unutmasliklari haqida kuylanadi. Qo`shiq ko`plet shaklida o`rtacha sur'at ijro etiladi. Mi-minor tonligida yozilgan. Qo`shiq mayin, yumshoq ovozda ijro etiladi. Naqorat ikki ovozli ijroda yozilgan. **«Kichkintoymiz - gijingtoymiz»** Komil Kenjayev musiqasi. P. Mo`minov she'ri.

Bu qo`shiqa o`quvchilarning axilligi, dustligi haqida kuylanadi. Bolalarning xazillashib, quvnashib uynaganlari, usib katta bo`lib, kuch tuplab, soglom, odobli bola bo`lib usishlari haqida madh etiladi. Re-minor tonligida yozilgan. Asar tez sur'atda ijro etiladi.

«Diyor madhi» Nadim Norxujayev musiqasi. Xabib Raxmat she'ri.

Bu qo`shiqqa ona Vatanimizning bepayonligi, obru-ye'tiborga ega ekanligi, kelajak va avlod bu Vatanni asrab unga xizmat qilishi, uning ishonchini oqlashi haqida kuylanadi. Re- minor tonaligida, ko`plet shaklida yozilgan. Ijroda ligato kuylash xolatini yaxshilaydi.

«Muzqaymoq» Avaz Mansurov musiqasi. Erkin Kayumov she'ri.

Bu qo`shiqa muzqaymokning sutday, oppoqligi, mazaligi, muzdekligi haqida kuylanadi. Muzqaymokni chaynamasdan yeyilishi xam, ogizda mazasi kolishi haqida yozilgan. Qo`shiq quvnoq sho`x xarakterda ijro etiladi. Do-Major tonligida yozilgan. 4/4 o`lchovda ijro etiladi.

«Diloromning qo`shig`i» D. Omonullayeva musiqasi. Ibroxim Donish she'ri.

Ushbu asarda jajji , quvnoq Dilorom haqida kuylanadi. Quvnoq xushovoz qiz Dilorom qo`shiqlar aytib, doimo shod xushchaqchaq bo`lib yuradi. Ko`plet shaklida yozilgan. Ushbu qo`shiq, sho`x, quvnoq, kuychang xarakterda ijro etiladi. Tez sur'atda ijro etiladi. Fa-major tonligida yozilgan. Ijro Mayin oxangda bulishi talab etiladi. Asar bir ovozda yozilgan. Yakka xolatda ijro etiladi.

«Yaxshi bola» Nadim Norxujayev musiqasi. Po`lat Mo`min she'ri.

Bu asarda bolalarning odob-axloqlari haqida kuylanadi. Bunda yaxshi bola elga manzurligi, ikki baxo olmasligi, maktabga kech qolmasligi, ish buyursang xup buladi deb tez bajarishi, urtoqlarining ko`p bulishi, yaxshiligi yuz-kuzidan sizilishi haqida yozilgan. Qo`shiq tez va quvnoq xolatda ijro etiladi. Ko`plet shaklida mi-major tonligidan ijro oxirida fa-major tonligida utiladi. Ijroda un oltitalik notalarni uzlashtirishga erishiladi.

«Maktabim» I.Muslim she'ri. Farxod Nazarov musiqasi.

Qo`shiq tezrok sur'at yozilgan bo`lib, mi-minor tonligida ijro etiladi. Asar bolalar ovoziga mos xolda, oqtava oraligida yozilgan. Bir ovozda ijro etiladi. Naqorat ko`plet shaklida keltirilgan. Qo`shiq matnida maktabni sevish, bilimli bulish, vatanga xizmat qilishga undaydi. 2/4 o`lchovda yozilgan.

«O`ynaylik» A.Raxmat she'ri. Ilyos Akbarov musiqasi.

Bu qo`shiq jonli sur'at ijro etiladi. Do-major tonligida bo`lib, asosan gamma va talafuzni yaxshilash, gamma ijrosini yaxshilashda musiqiy eshitish shakllantirishga yordam beradi. Asosan qo`shiq choraqtalik notalarni tashkil etadi. Asar 2/4 o`lchovda yozilgan.

**«Kitobim qo`limda»** Po`lat Mo`min she'ri. Nadim Norxujayev Musiqasi.

Qo`shiq o`rtacha tez sur'atda ijro etiladi. ? o`lchovida yozilgan.Do-major tonligida. Bu qo`shiq bolalarni kitobni sevish va ularni kitobga mexr quyishi,

bilimli bulishga undaydi. Qo`shiq kodasi vokaliz sifatida yozilgan bo`lib, A tovushida ijro etiladi. Bu esa unli A xarfini ijrosini yaxshilashga undaydi.

«Archa bayrami» A.Raxmat she’ri. Ikrom Akbarov musiqasi.

Bu qo`shiq tez sura’tda ijro etiladi. Re-major tonligida yozilgan. 2/4 o`lchovida ijro etiladi qo`shiq bayramona kayfiyatni bolalarga baxsh etadi va ularning dustlashishga undaydi. Ularning fasllarga qiziqishlarini yaxshilaydi.

«Ota-onalarga» E.Raximov she’ri. G. Kodirov musiqasi.

Bu qo`shiq tezrok ijro etiladi. Do-minor tonligida yozilgan. 3/8 o`lchovida. Qo`shiq ota-onaga xurmat izzatda bulishni, mexr-okibatli bulishga undaydi. Ijro suzlari chaqqon keskin talaffuz qilishni ta’lab etadi.

«Bahor» K.Raximov she’ri. Ikrom Akbarov musiqasi.

Qo`shiq jonli sur’at ijro etiladi. 2/4 o`lchovda yozilgan. Fa-major tonligida yozilgan bo`lib, Baxor faslini madh etadi. Bu esa bolalarning guzallikga intilishga undaydi. Do-notasini keng va ravon aytish ovozni esa ochib yubormaslik ta’lab etiladi.

«Gul teramiz» I.Muslim she’ri. Ikrom Akbarov musiqasi.

Asar o`rtacha sur’at ijro etiladi. 2/4 o`lchovda yozilgan. Fa-major tonligi. Qo`shiq matni bolalarni tabiatga bo`lgan qiziqishlarni oshiradi. Gullarni avaylab ustirishga undaydi, tarbilaydi. Asar ijrochining nota malakalarini ustirishga yordam beradi.

«Navro`zim sho`x sozim» X.Raxmat she’ri. M.Norxujayev musiqasi.

Asar tezrok sur’at ijro etiladi 4/4 o`lchovda yozilgan. Re-major tonligida ijro etiladi. Bu qo`shiq navruzni madh etadi. Bolalarimizni ota-bobolarimizdan qolgan urf-odatlarni sevib urganib, avloddan-avloga utkazishga zamin yaratadi. Xonanda asarni epchillik bilan ijro etishi talab etiladi.

«Hakkalar» N.Orifjonov she’ri. N.Norxujayev musiqasi.

Qo`shiq quvnoq oxangda ijro etiladi. Re-major tonligida yozilgan. 2/4 o`lchovida ijro etiladi. mf - ijro uslublarini yaxshilaydi. Ijrochi suzlarni chaqqon va burro talaffuz etishi ta’lab etiladi. Bu qo`shiq mazmuni bolalarni qushlar bilan dustlashishiga va ularni asrashga undaydi.

«Vatanjonim - Vatanim» Po`lat Mo`min she’ri. D.Omonnullayeva musiqasi.

Qo`shiq o`rtacha tez sur’at ijro etiladi. 6/8 o`lchovida, Fa-major tonligida yozilgan. Qo`shiq uncha keng bulmagan septima diapazon oraligida yozilgan bo`lib, ijro uchun juda qulaydir. Bu qo`shiqning tarbiyaviy axamiyati juda katta bo`lib, yoshlarni sevishga va ardoqlashga chorlaydi.

«Arg`imchoq» K.Raximov she’ri. J.Najmiddinov musiqasi.

Qo`shiq tez sur’at ijro etiladi. 2/4 o`lchovida yozilgan. Re-major tonligida. Diapozon kengligi oktava oraligini tashkil etadi. Bu qo`shiq bolalarni jismonan chaqqon va baquvat bulishga, uyinlar orqali erishishga undaydi.

«Salom maktab» Egam Raximov she’ri. Jaloliddin Najmiddinov musiqasi.

Qo`shiq jonli, xarakatchang ijro etiladi. Re-major tonligida yozilgan. 2/4 o`lchovida salom maktab qushig`i bir oktava diapazon kengligida yozilgan bo`lib, bolalarni ijro etish usullarni shakllantirishga kumaklashadi. Asosan qo`shiq notasi sakkiztalik notalarni tashkil etadi. Qo`shiq maktabni olqishlash va maqtash, madh etishga sevshiga chorlaydi.

«Kuylagim» Po`lat Mo`min she’ri. Fattox Nazarov musiqasi.

O`rtacha tez sur’at ijro etiladi. 2/4 o`lchovida yozilgan bo`lib, Fa-major tonligidadir. Bu qo`shiq bolalarni kiyim kechaklarni toza saqlashga undaydi. Diapazon kengligi bir oktava oraligini tashkil etadi.

«Qo`shig`imiz avjida» Giyos Komilov she’ri. Tursun Azimov musiqasi.

O`rtacha tez sur’at ijro etiladi. 2/4 o`lchovida yozilgan. Re-minor tonligida. Qo`shiqning umumiy diapazoni oktava oraligini tashkil etadi. Qo`shiq xalq oxangida yaratilgan bo`lib, L - xarfini talaffuzini yaxshilaydi. Uynoqli, choqqon ijroni talab etadi. Bolalar o`rtasiga dustlikni va xamjixatlikni mustaxkamlaydi.

«Oppoq qandim» Po`lat Mo`min she’ri. Farxod Alimov musiqasi.

Xazilnamo sur’atda ijro etiladi. MI-major tonligida 2/4 o`lchovida yozilgan. Un oltitalik notalarning ijroda yaxshilashga erishishga kumaklashadi.Bular bolalar taomlarni toza-ozoda iste’mol qilishga chorlaydi.

«Nisholda» Rauf Tolib she’ri. D.Omonnullayeva musiqasi.

Quvnoq oxangda ijro etiladi. 4/4 o`lchovda yozilgan. Re-major tonligi. Nisholda xalqimizning sevimli shirin taomlaridan bo`lib, bolalarni nisholdani qanday tayyorlash va iste'mol qilishga da'vat etadi.

«Quvnoq bolalar qo`shig`i» Xurshid Qayumov she'ri. G.Qodirov musiqasi.

Marshona sur'at yozilgan. 2/4 o`lchovli. Re-minor tonaligi. Bu qo`shiq qish faslini madh etuvchi asar bo`lib, bayramda xonalarni bezash, tayyorgarlik kurishga da'vat etadi. Xamda qorni oq parga uxshashini, uning chiroyini madh etadi. Qo`shiq ravon va suzlari burro ijro etilishi zarur.

«Men - gunchaman» N. Narzullayev she'ri. Xabibullo Raximov musiqasi.

Qo`shiq kuychang sur'atda ijro etiladi. 2/4 o`lchovida yozilgan. Do-minor tonligida yozilgan. Yoshlikni madh etuvchi bu qo`shiq bolalarning orzu-umidlarini aks etiruvchi bo`lib, kelajakga yaxshi inson bulishga orzulari bilan yashashga va uni amalga oshirishga undaydi.

**«Bobom ulug` yoshida»** Egam Raximov she'ri. G`ofur Qodirov musiqasi.

Shoshmay, oxista sur'atda asar ijro etiladi. 2/4 ijroda yozilgan. Tonligi Mi-minor. Bu qo`shiq bobolarni yaxshi kurish ulardan ta'lim olish, nixollarni ekish va bog`larni yaratish. Bobolarni xurmat qilish va sevishga, ularning ugitlaridan baxramand bulishga undaydi.

«Yalpiz» Qambar Ota she'ri. Laylo Mujdaboyeva musiqasi.

Qo`shiq tez sur'atda ijro etiladi. 4/4 o`lchovida yozilgan. Do-major tonaligida. Bu qo`shiqa yalpizni barglari yaproqlari, ariq buyiga usishi, uning xidi madh etilgan. Bu esa bolalarni yalpiz bilan yaqinroq bulish, uni ekish va ustirsh usullarini urganishga chorlaydi.

«Navruz keldi» Yoqub Xo`jayev she'ri. Laylo Mujdaboyeva musiqasi.

Asar tezroq sur'at ijro etiladi.4/4 o`lchovida yozilgan. Do-major tonligi. Navruzni madh etuvchi bu qo`shiq maysalar, sumalak tayorlashga undaydi. Musiqiy karnay surnaylar sadolari ostida bayramni kutish qanchalik zavqli ekanligi qushigida bayon etilgan. Naqorat ikki ovozli ijroda yozilgan.

«Svetofor» Safo Ochil she'ri. Sagdullo Nurmetov musiqasi.

O`rtacha kuychang sur’atda yozilgan. 6/8 o`lchovida Do-minor tonligida ijro etiladi. Bu qo`shiq svetoforning qanchalik foydaliligi, kerakligi va unga amal kilishga chorlaydi. Bu qo`shiqqa svetoforning qizil, yashil, sariq kuzlariga xarakat qilishlar she’rda aniq kursatilgan. Bolalarni svetofordan foydalanishni urgatadi. Qo`shiq aniq va chaqqon talaffuz etish talab etiladi.

«O`zbekistonim» Qambar Ota she’ri. Laylo Mujdaboyeva musiqasi.

Tezroq sur’atda ijro etiladi. 4/4 o`lchovda yozilgan. DO-major tonligida yozilgan. Asar ko`plet shaklida yozilgan bo`lib, birinchi ko`pletlar yakkaxon xonanda ijro etadi. Ikkinchi ko`pletlarda barcha jur buladi. Vatanni madh etuvchi bu asar bolalarni vatanparvarlik ruxda tarbiyalaydi. Asarning nakorat qismi ikki ovozda ijro etiladi.

«Temir bobom – mening bobom»N.Narzullayev she’ri Sayfi Jalil musiqasi.

Mardona oxangda ijro etiladi. ? o`lchovda yozilgan. Re-minor tonligi. Bu qo`shiq ulug bobomiz Amir Temurning madh etib, uning urganishga chorlaydi. Bolalarni esa mard, jasur va vatanparar etishga dav’at etadi. Asarda keng nafas xosil qilish imkoniyati mavjud.

«Alla» V.Motsart musiqasi. Xalq so`zi.

Shoshilmasdan, sekin ijro etiladi. 6/8 o`lchovida. Re-major tonligida yozilgan. Alla bu bolalarni mexrli- okibatli bo`lib usishiga murgak nafosat , san’atni aks ettiradi. Alla bu onalar kushigi bo`lib, yumshoq, ravon, mayin oxangda ijro etish talab etiladi.

**«Archa qo`shigi»** Bo`riboyev she’ri. A.Muxammedov musiqasi.

Shoshilmasdan, jonliroq sur’atda ijro etiladi. 2/4 o`lchovi Fa-major tonldigida yozilgan. Bu qo`shiqa archani madh etish asosan she’r mazmuni bo`lib, bu bolalarni archa daraxtiga qiziqishi ustiradi. Naqorat ikki ovozli ijroni talab etadi. Asarning ko`p joyida sakkiztalik pauza joylashgan bo`lib, bolalarni nafas to`g`ri olishga chorlaydi.

«Gul tutaman onajon» X.Qayumov she’ri. E.Shvars musiqasi.

Asar o`rtacha sur’atda sekinroq ijro etiladi. 2/4 o`lchovida. Re-major tonligida yozilgan. Qo`shiq onalarning bayramiga atalgan bo`lib, onalarning madh etuvchidir. Qo`shiq ijrosi ovozni ravon bulishga kumaklashadi.

«Bulbulcha» M.Qushokov she’ri. M.Nasimov musqasi.

O`rta sur’atda sho`xchan ijro etiladi. 6/8 o`lchovda yozilgan bo`lib, tonligi Re-minordir. Qo`shiq naqorati ikki ovozda ijro etilib, tertsiya va seksta oraligidagi intervallar tashkil etadi. Bu qo`shiq bolalarni qushlar bilan dustlashishi va ularni avaylab asrashga dav’at etadi.

«O`zbekiston» Sharif Ramazonov musiqasi. Fayzi Shoxismoil she’ri

Asar marsh sur’atda ijro etiladi. 4/4 o`lchovida yozilgan. Re-major tonligida. Naqorat kismi 2 va 3 ovozli ijro etiladi. Vatanni madh etuvchi bu qo`shiq, jushqin xarakterga ega bo`lib, suzlari chaqqon keskin talaffuz etish talab etiladi. Bolalarni Vatanga bo`lgan mexrini yanada shakllantirishda qushiqning urni katta.

«Oymomojon rom bo`ldi» S. Yormatov musiqasi. Q. Muxammadiy she’ri.

Qo`shiq o`rta sur’atda ijro etilib , o`quvchilarning nota o`qish malakasini oshirishga yordam beradi. 2/4 o`lchovida yozilgan. Fa-major tonligida yozilgan. Qo`shiq yoshlarni Vatan bayrogini yuksakga kutarishga dav’at etadi.

«Parvozdagi qushchalar»

MirPo`lat Mirzayev she’ri, Rustam Abdullayev musiqasi.

Shu quvnoq sur’atda ijro etiladi. 6/8 o`lchovida yozilgan bo`lib, Mi-major tonaligida. Asar xushchaqchaq, uynoqli ijro etiladi. Qo`shiq tarbiyaviy axamiyati juda katta bo`lib, qushlarning chiroyi, ularning uchib yurishiga maxliyo bo`lgan bolalar ular bilan dustlashishga undaydi.

«Oltin kuz qo`shigi» N. Narzullayev she’ri. Avaz Mansurov musiqasi.

Qo`shiq Do-major tonligida yozilgan.4/4 o`lchovli. Qo`shiq quvnoq sur’atda ijro etiladi. Qo`shiq chorakli notalardan tashkil topganligi uchuntalffuzni yaxshilashga undaydi. Kuz faslini madh etuvchi bu qo`shiq Ona yerimizni guzalligi, boyligini kuz – kuz etadi. Bu esa yoshlarning ulgayishiga katta axamiyatga ega.

«Zavqing soch Qaldirgoch» P. Mo`min she’ri. Nadim Norxujayev musiqasi.

Sho`x - quvnoq sur’atda ijro etiladi. 4/4 o`lchovida yozilgan. Fa-major tonligi. Qo`shiqa qaldirg`ochning mayin sayrashi uni ovozini yoqimligi va uni ovoziga uxshatib qo`shiqni mayin, tekis oxangda kuylash ijro malakani shakllantiradi.

«Boychechak» Uzbek xalq qo`shig`i. SHermat Yormatov kayta ishlagan.

Yakka ijroda yoki jamoa bo`lib ijro etish xam tavsiya etiladi. 2/4 o`lchovida yozilgan bo`lib, jonli sho`xchan ijro etiladi. Do-minor tonligida yozilgan. Bu qo`shiq baxorni beruvchi bo`lib, baxor kirib kelyotganligini bildiruvchi gul bo`lib, bolalarni sevimli gulidir. Shuning uchun bu qo`shiqni ijro etayotganda bolalarni ijro imkoniyatlari tabiiydir.

«Sumalak» S.Yormatov musiqasi. Tuxtamurod Baxromov she’ri.

Ohista sur’atda ijro etiladi. 4/4 o`lchovida Re-minor tonligida yozilgan. Qish faslini madh etuvchi bu qo`shiq, tarnovlarda osilib turgan muzlarning sumalakka o`xshaganligini va chiroyini madh etadi.

Bahordan darak berayotganini tomchilardan bildiradi. Qo`shiq naqorat ko`pletlari ikki ovozli ijroda yozilgan. Uni ijro etganda o`quvchilarning ovoz xosila tizilmasi, nafas yullari yaxshilanadi.

«Chamandagi gullarmiz» P. Mo`min she’ri, Nadim Norxujayev musiqasi.

Sho`x-quvnoq sur’atda ijro etiladi. 4/4 o`lchovda yozilgan bo`lib, Re-minor tonligi. Bu qo`shiqqa bolalarni gulga uxshatilgan. Ular ko`pligi qo`shiq ijro etganda butun eshitishini bayon etadi. Bolalarni birlashtirish, dustlashishga undaydi.

«Xayr, maktabjon!» Xurshid Qayumov she’ri. Avaz Mansurov musiqasi.

Sho`x-quvnoq sur’atda ijro etiladi. 4/4 o`lchovda yozilgan bo`lib, Si-minor tonligi. Ovoz diapazon kengligi bolalarga mos bo`lib, bolalar maktabdan dam olishga chiqqinlarida xayrlashuv-soginch qo`shiq sifatida kuylanadi. Bu qo`shiq tarbiyaviy axamiyati bolalarni bir-birini unutmasligiga da’vat etadi.

**«Ona qo`llari»** To`lqin Ilhomov she’ri, Gofur Qodirov musiqasi.

Shoshilmay o`rtacha sur’atda ijro etiladi. 6/8 o`lchovda yoziladi. Re-minor tonligi. Bu qo`shiq onalarning bolalarni tarbiyasida qanchalik mexnat qilishlarini, xormang ona kullari matnida ularning mexnat bayon etilgan. Qo`shiq mayin

oxangda yoqimli ijro etiladi. Bu esa bolalarni ovozini yaxshilashga katta axamiyatga ega.

«Chumoli» R.Isxoqov she'ri. Alisher Rasulov musiqasi.

Sho`x-quvnoq sur'ati ijro etiladi. 4/4 o`lchovida yozilgan bo`lib, Mi-major tonligi. Qo`shiq sakkiztalik notalarda yozilgan bo`lib, dianamik ishoralarini ijrosini yaxshilashga yordam beradi. Qo`shiqning tarbiyaviy axamiyati bolalarni birgalashib mexnat qilishga da'vat etadi.

«Salom bergan bolalar» Po`lat Mo`min she'ri. Nadim Norxujayev musiqasi.

Uynoqli sur'atda ijro etiladi. 2/4 o`lchovida yozilgan. Re-major tonligi. Bu qo`shiq bolalarning odob-axloqi haqida bo`lib, salom berish xam yaxshi odob-axloqini bildiradi. Qo`shiq mayin, ravon oxangda tavsiya etiladi.

«Bolalar» Jumanazar Jabborov she'ri. Xabibullo Raximov musiqasi.

Tez sur'at ijro etiladi. 2/4 o`lchovida yozilgan. Do-mojor tonligida. Bu qo`shiq O`zbekiston kelajagi bolalarini olqishlaydi. Qo`shiqning naqorat qismlari ikki ovozda ijro etilib, kvarta, tertsiya oraligidagi intervallarni tashkil topgan.

«Munajjim bobom» Po`lat Mo`min she'ri. Nadim Norxujayev musiqasi.

Tezroq sur'at ijro etiladi. 4/4 o`lchovida yozilgan. Asar tonligi Do-major. Asarda ulug bobolarimizning naqalar buyukligi aks etirilgan. Yoshlarning esa ularga xavas qilib, intilishlari qo`shiqga aks etirilgan.

«O`zbegimdan aylanay» D. Azimova she'ri. Gulnora Quchqorova musiqasi.

6/8 o`lchovda yozilgan. Mi-minor tonligi. Asar ijrosida ikki ovozli ijro uchraydi. Qo`shiqning tarbiyaviy axamiyati juda katta bo`lib, yoshlarni Vatanga sodiq bulishga da'vat etadi.

«O`zbekiston - jannat» Dilshod Rajab she'ri. Xurshida Xasanova musiqasi.

O`rtacha sur'atda ijro etiladi. 4/4 o`lchovida yozilgan bo`lib, Re-major tonligada ijro etiladi. Bu asar Vatanimiz naqadar guzalligini madh etadi va murgak qalblarni bu guzallikka oshno etadi.

«O`zbekiston abadiy bahorim» Rauf Tolib she'ri. N. Norxujayev musiqasi.

O`rtacha tez sur'atda yozilgan. 4/4 o`lchovi. Sol - major tonligida yozilgan. Bu asar ijro davomida ikki ovozli ijro sekunda intervallaridan boshlab, oktava

oraligidagi ikki ovozlar ijro etiladi.Bu qo`shiq xam Vatanni madh etuvchi qo`shiq bo`lib, ona yurtimizning beqiyosligini madh etadi.

«Ilm istang!» Muxammad Yusuf she'ri. Muxammad Otojonov musiqasi.

O`rtacha tez sur'atda ijro etiladi. 4/4 o`lchovida yozilgan. Re-major tonligi. Qo`shiqa Vatanimiz mustaqilligi erishganligi yaxshilikka va uz yulini tanlab borayotganligi bayon ettirilgan. Asarda dinamik ishoralarining ijrosi mukammal berilgan bo`lib, vokaliz kismlari xam mavjud. Bu esa ijro yaxshilashga undaydi.

«Bizga Vatan-jon O`zbekiston» N.Narzullayev she'ri A.Mansurov musiqasi.

Tezroq sur'atda ijro etiladi. 4/4 o`lchovda yozilgan. Sol-major va Si bemol tonligiga uzgaradi. Bu yoshlar ramziy qushig`i bo`lib, Vatanni jushib, yonib kuylashga da'vat etadi. Asar naqorat kismi uch ovozlik ijroni talab etadi.

«O`zbekiston-onajon» Qambar Ota she'ri. Muxammad Otajonov musiqasi.

Qo`shiq tez sur'atda ijro etiladi. 6/8 o`lchovida Do-mojor tonligida yozilgan. Qo`shiq vatanning dunyoda yagonaligi, avloddan-avlodga meros bo`lib kelayotganligi, bebaxoligini tarannum etadi. Bu esa yoshlarni Vatanga bo`lgan mexrini oshiradi.

«Yurtga - sadoqat» Safar Barnoyev she'ri. Xabibullo Raximov musiqasi.

O`rtacha sur'atda ijro etiladi.2/4 o`lchovda yozilgan. Do-major tonligi. Qo`shiq jozibali kuylash uchun ma'lum texnik kiyinchiliklarni bartaraf etish ya'ni un oltitalik notalarda suzlarni tez va aniq talaffuz etish tavsiya etiladi. Bu qo`shiq Vatanimiz yoshlarining bebaxoligi, yurtga sadoqatligini bildiradi.

«Ey nozanin» Muqumiy g`azali. Xalq qo`shig`i.

2/4 o`lchovda yozilgan. O`rtacha sur'atda ijro etiladi. Re-minor tonligi. Bu qo`shiq xalq milliy nolalariga boy bo`lib, ovoz ishlatish uslublarini shakllantirshga yordam beradi. Ovozni zuriktirmasdan, yengil kuylashda aloxida e'tibor berish lozim.

«Yoshlik zavqi» Qadam Saidmurodov she'ri. Nadim Norxujayev musiqasi.

O`rtacha sur'atda yozilgan. Re-major tonligi. 2/4 o`lchovida yangraydi.

Asarda vokaliz kismlar mavjud bo`lib, koda yangraydi. Qo`shiq yoshlik zavqini, shodligini taranum etadi. Ovoz xosila tizilmasini rivojlantirishga katta axamiyatga ega.

**«Ona tilim – O`zbek tilim»** Po`lat Mo`min she’ri. Farxod Alimov musiqasi.

O`rtacha sur’atda yozilgan. 6/8 o`lchovi. Re-minor tonligida kuylaniladi. Bu qo`shiq yoshlarni ona tilimizga bo`lgan qiziqishini yanada uygotishga chorlaydi. Asar bir ovozda yozilgan. Kichik tertsiya ijro uslublarini yaxshilashga undaydi.

«Keng Turkiston» Po`lat Mo`min she’ri. Nadim Norxujayev musiqasi.

Marsh sur’atida yozilgan. 2/4 o`lchovi. Re-minor tonligida ijro etiladi. Ona vatanimiz naqadar sarxadlari kengligi, tinch va obodligi qo`shiqqa baralla yangraydi.

«Turkiston-farzandmiz»T. Mullaboyev she’ri, D.Omonullayeva musiqasi.

Tez sur’atda ijro etiladi. Ko`plet ijro bo`lib, yakkaxon va ikkinchi ko`pletlarida xamma jur buladi. Asar kodasi uch tovushlik akor bilan ijroda tugaydi. Do-major tonligida yozilgan. Dunyo bolalarni birlashishga-dustlashishga chorlaydi.

**«O`z yurtingni sayir etsang»** P. Mo`min she’ri. Farxod Alimov musiqasi.

Dadil ijro sur’atda ijro etiladi. 2/4 o`lchovi. Re-major tonligi. Bu qo`shiq ijro etilganda asosan un oltitalik notalarning ijrosiga katta axamiyat berish tavsiya etiladi. Asar kodasi 4/4 o`lchovda yakunlanadi.Asarning tarbiyaviy axamiyati katta bo`lib, Vatanni sayr etish sog`liqqa ham foydali ekanligi asarda tarannum etilgan.

Men Qarshi shahar 29-son umumiy o`rta maktabida bitiruv oldi amaliyotida mavzu yusasidan olib borgan tajriba – sinov ishlarimda 6-sinf o`quvchilari bilan kompozitorlar ijodidan foydalanish jarayonini o`rgandim. Men o`zimga biriktirilgan 6 “a” sinfda

Qo‘shiq tinglaymiz

VATANJONIM – VATANIM

P. Mo‘min she’ri

D. Omonullayeva musiqasi

O‘rtacha tez
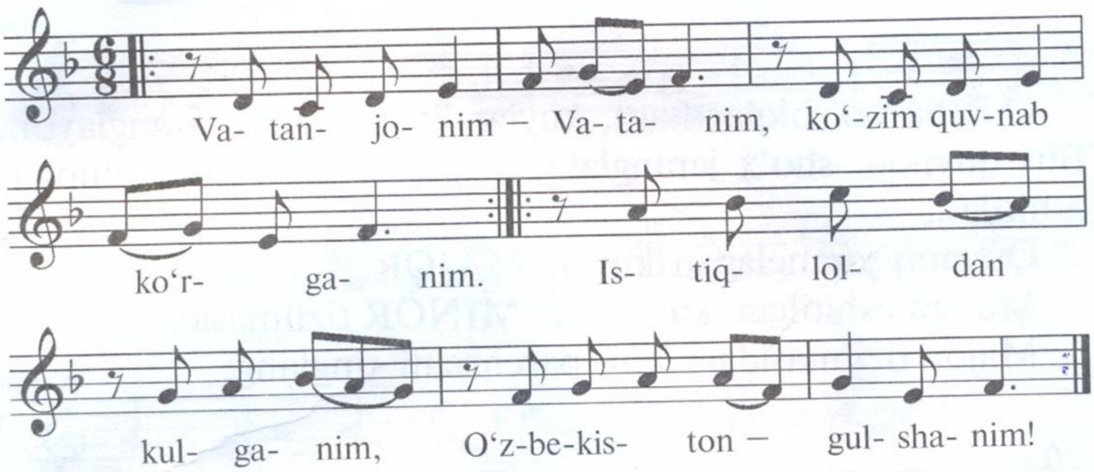
Vatanjonim–Vatanim,
Ko‘zim quvnab ko‘rganim.
Istiqloldan kulganim,
O‘zbekiston — gulshanim!

Bahra olib bag‘ringdan,
Ulg‘ayaman mehringdan.
Vatanjonim — Vatanim,
O‘zbekiston — gulshanim.

BULBULCHA

M. Qo'shoqov she'ri *M. Nasimov* musiqasi
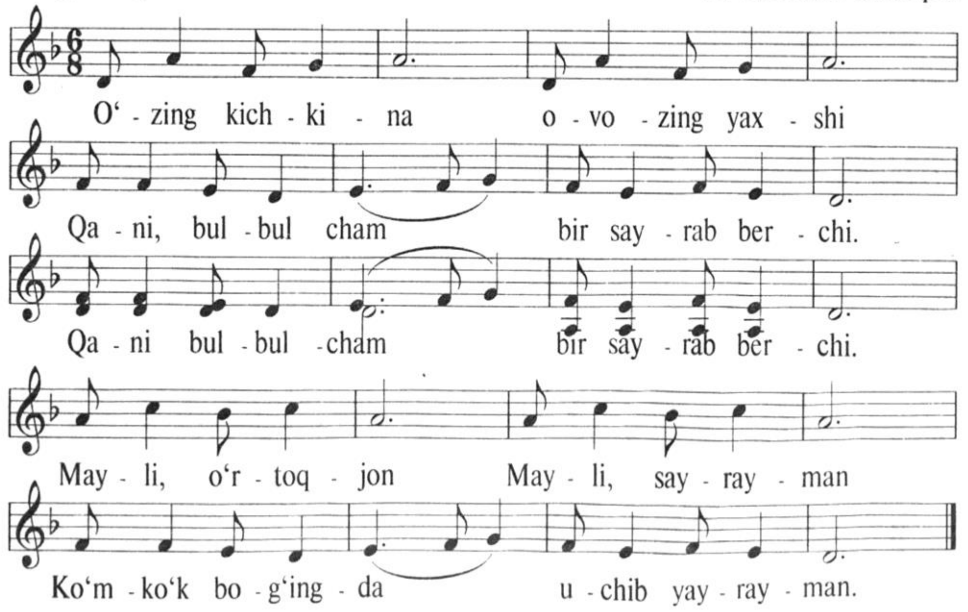
— O'zing kichkina
Ovozing yaxshi.
Qani, bulbulcham,
Bir sayrab boq-chi

— Mayli, o'rtoqjon,
Mayli, sayrayman.
Ko'm-ko'k bog'ingda
Uchib yayrayman.

— Shirin bubulcham
Kuylaver chaq-chaq.
Tinglab qo'shig'ing
Dillar xushchaqchaq.

— Mehnat qilibsan,
Ekibsan gullar.
Gulni sevamiz
Bizlar — bulbullar.

ARCHA QO‘SHIG‘I

A. Bo‘riboyev she’ri — *A. Muhamedov* musiqasi
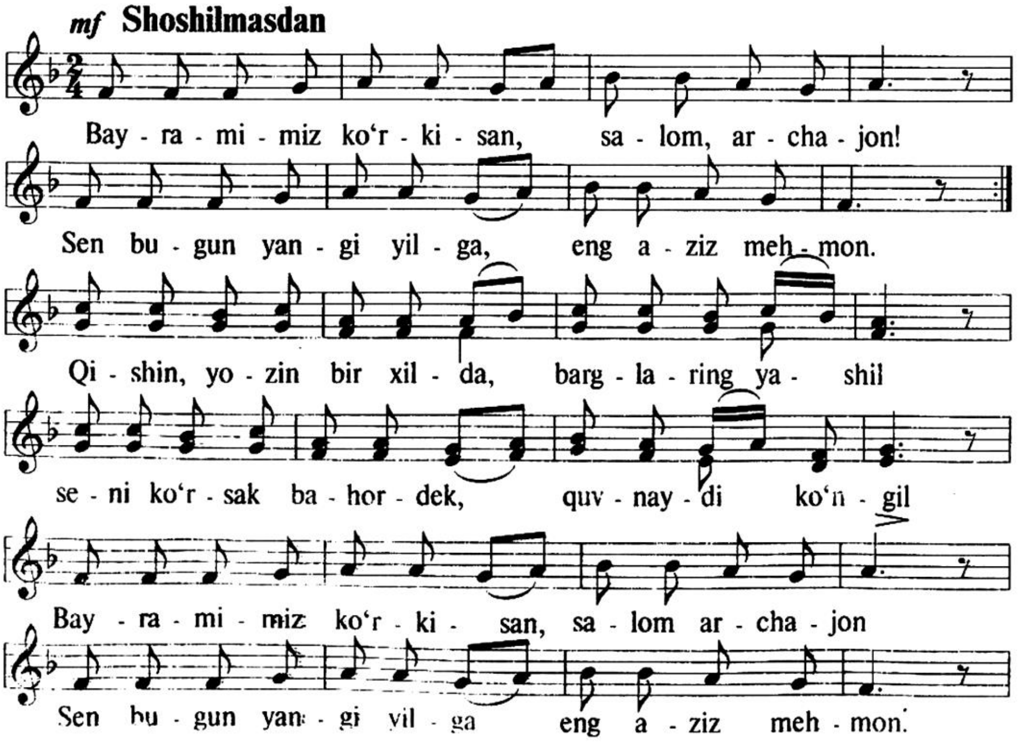
Bayramimiz ko‘rkisan,
Salom, archajon!
Sen bugun yangi yilga,
Eng aziz mehmon.
Qishin, yozin bir xilda.
Barglaring yashil.
Seni ko‘rsak bahordek,
Quvnaydi ko‘ngil.

Qutlab yangi yil bilan
Qorbobo turar.
A’lochi o‘rtoqlarga
Sovg‘alar berar.
O‘zbek, qozoq, rus, latish,
Davra quramiz.
Sen bilan yangi yilning
Zavqin suramiz.

N a q a r o t:

Shoxlaringga ildik biz.
Turli o‘yinchoq.
Ayiq, tulki, olmaxon,
Qo‘ng‘ir qo‘zichoq.
Rang-barang lampochkalar
Jilvali yonar.
Oppoq, momiq paxtamiz
Nurdek tovlanar.

O‘ZBEKISTONIM

Qambar ota she’ri — *L. Mujdaboyeva* musiqasi
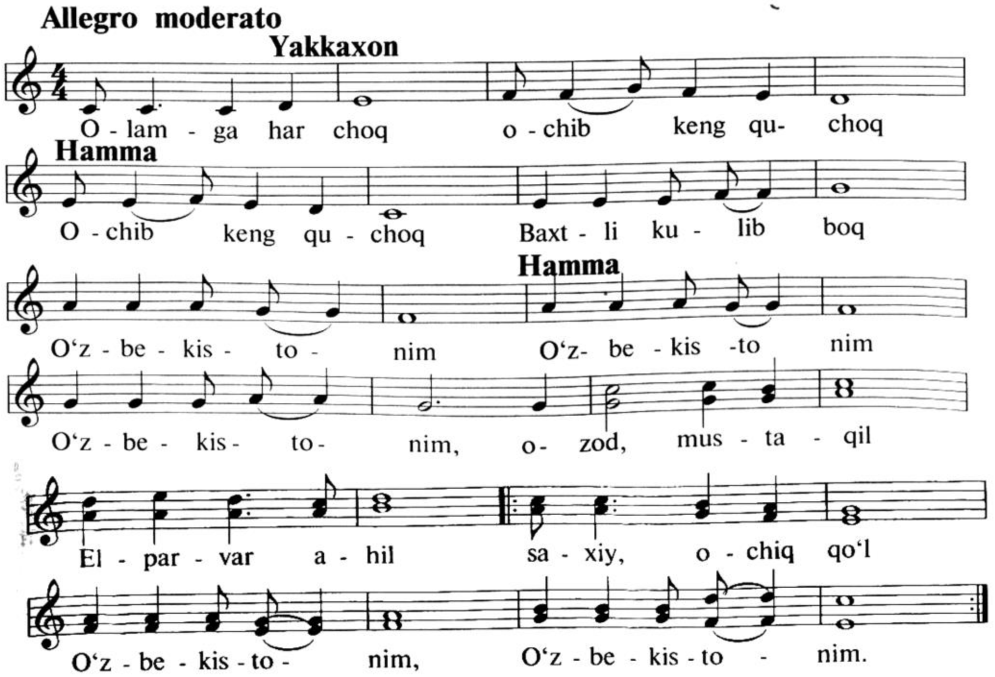
Olamga har choq
Ochib keng quchoq,
Ochib keng quchoq,
Baxtli kulib boq
O‘zbekistonim.
O‘zbekistonim,
O‘zbekistonim.

N a q a r o t:

Ozod, mustaqil
Elparvar, ahil.
Saxiy, ochiq qo‘l,
O‘zbekistonim.
O‘zbekistonim,
O‘zbekistonim.

Madhiyang tilda,
Maqoming dilda.
Bayrog‘ing qo‘lda,
O‘zbekistonim.
O‘zbekistonim,
O‘zbekistonim.

N a q a r o t.

DIYOR MADHI

Habib Rahmat she'ri

Nadim Norxo'jayev musiqasi
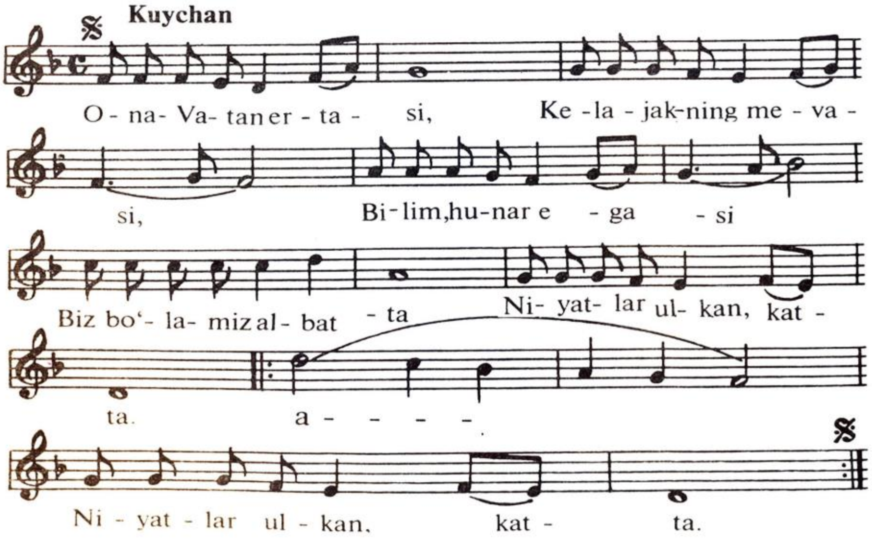
Ona-Vatan ertasi,
Kelajakning mevasi,
Bilim, hunar egasi
Biz bo'lamiz albatta,
Niyatlar ulkan, katta.

Orzularim uch berar,
Diyor mehri kuch berar,
Dilda yorug' tuyg'ular,
Yorug'likka oshnamiz,
Ezgu ishga tashnamiz.

Dovrug'lidir Vatanim,
Obro'lidir Vatanim.
Dunyodagi chamanim
Ko'z qoramdek saqlayman,
Ishonchingni oqlayman.

Temur bobom dilda bor,
O'lkam bo'lur gul, obod.
Bayroqni tutib ozod,
Shod boramiz ilgari,
Mard g'oliblar singari!

X U L O S A

Biz « *Musiqa darslarida kompozitorlik ijodidan foydalanish* » mavzusidagi malakaviy bitiruv ishimizda o`quvchilarning egallash lozim bo`lgan bilimlar haqida ma'lumotlar to`plash o`quvchilarning kuylash kobiliyatlarining rivojlantirishda ijobiy natijalar beradi. Shu tufayli ijobiy natijalarga erishi yullarini izlashga xarakat qildik va quyidagi xulosalarga keldik.

1. Shaxsni har tomonlama komil inson qilib tarbiyalash muammosini hal qilish bugungi kun davr talabidar. Ayni vaqtda musiqa madaniyati darslarida bolalar qo`shiqlarini kuylashga qo`yilgan zamonaviy talablar asosida milliy musiqiy merosimizga hurmat, vatanga muxabbat ruxida tarbiyalash o'qituvchi tarbiyachilar olidida turgan, vazifalar aniqlandi.

2. Hozirgi vaqtda o'quvchilarni miliy va bastakorlarimiz tomonidan yaratilgan kuy va qo'shiqlarni nazariy va amaliy jihatdan puxta o'zlashtirishlarini ta'minlash va musiqa darslari faoliyatlarini yanada unumli hamda yuqori saviyada ishlab chiqish, amalda ularni tadbiq qilish usullari ishlab chiqildi.

3. Men ushbu muammo yuzasidan yozgan malakaviy bitiruv ishimizda musiqiy dasrlari jarayonida bolalar musiqa asarlarini janri va turlarini bilishi va kuylash texnologiyasidan samarali foydalanish orqali o'quvchilarning musiqa darsariga bo'lgan munosabatlari tubdan o'zgardi.

4. Musiqiy ta`limda bolalar musiqa asarlarini janri va turlari va ularni o`rgatishda bolalar ovozini rivojlantirish yo`llarini o'quvchilar tomonidan kuylayotgan turli ovoz sozlash mashqlari,ayniqsa yangi o'rganilayotgan qo'shiqlarda osonlik bilan o'zlashtirilishi yaqqol sezildi.

5. Shunialohida ta'kidlash lozimki bolalar qo`shiqlari janri va turlari va bolalar ovozini rivijlantirish haqida o'qutuvchilarning nazariy bilimlarini musiqa darslaridan kuylashdan foydalanishning ayrim amaliy usullari bayon etildi.

6. Olib borgan ishimizning asosiy maqsadi va mazmuni musiqa madaniyati darslarida bolalar qo`shiqlaqrining badiiy musiqiy tahlili va namunalari foydalanishning musiqiy pedagogik vazifalarini yechishgaqaratilgan:

7. Bolalar qo`shiqlari janri va turlari va bolalar ovozini rivijlantirish ishlariga doir olingan nazariy bilimlarni amalyoda kuylashga, qo‘shiqlarni yanada aniq va nafis kuylashga musiqiy ohanglarini aniq his qilish, ularni bir-biridan ajrati bilishga yunaltirilgandir.

Foydalangan adabiyotlar ro`yxati

1. Karimov I A. “Yuksak ma’naviyat - yengilmas kuch” T 2008 141- bet

2. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. Barkamol avlod orzusi. –Toshkent: O'zbekiston, 1998. –20-29 b.

3.Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. Barkamol avlod orzusi. – Toshkent: O'zbekiston, 1998.- 31-61 b.

4.Karimov I.A.O'zbekiston buyuk kelajak sari. Toshkent: O'zbekiston, 1998. 683 b.

5.Karimov I.A. Barkamol avlod - O'zbekiston taraššiyotining poydevori. Barkamol avlod orzusi. -Toshkent: Sharq, 1999. – 8-30-b.

6.Karimov I.A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. -Toshkent: O'zbekiston, 1998. –48 b.

7. Karimov I.A “ Buyuk kelajagimizning xuquqiy kafolatlari” Toshkent “Sharq” nashryoti – matbuot konsernining taxririyati 1993 yil.

8..Ta`lim to`g`risida O`zbekiston respublikasining qonuni 1997 yil .20- avgust “ Barkamol avlod O`zbekiston taraqqiyotining poydevori .

9..Ta`lim taraqqiyoti. O`zbekiston respublikasining xalq ta`limi vazirligining axborotnomasi  6- maxsus  son.  Umumiy o`rta ta`limning davlat ta`lim standarti va o`quv dasturi . “ Sharq” nashriyoti manba konserni   1999 yil.

10. Ta`lim  taraqqiyoti . O`zbekiston respublikasi xalq ta`lim  vazirligining axborotnomasi   7- maxsus  son. Umumiy o`rta ta`limning davlat ta`lim standarti va o`quv dasturi “ Sharq” nashriyoti manbaa konserni   1999   yil.

11 . Muzikalno- ensiklopedicheskiy slovar. Moskva. 1990 g.

12 . Ф.Кароматов. Вопроси музикознания (материали симпозиума) 1980 г.

13 . A. Jabborov. O‘zbek bastakor va musiqashunoslari. Toshkent.2004.

14. Y.Rajabiy. I. Akbarov. O‘zbek xalq musiqasi tarixi, (O‘qituvchi). 1981   yil.

15. T. Qilichev. Xorazm xalq teatri.

16. O‘zbek xalq musiqasi, VII tom. Toshkent 1960

17. A.Jabborov.T.Solomonova.Kompozitori i muzikovedi Uzbekistana.Tashkent. 1975.
18. Y.Rajabiy. I. Akbarov. O‘zbek xalq musiqasi tarixi, (O‘qituvchi). 1981yil.
19. O‘zbek xalq musiqasi, VII tom. Toshkent 1960
20. O‘zbek xalq musiqasi, IV tom. Toshkent 1960
21. Raxmatjon Tursunov. “Xalq musiqa ijodiyoti va adabiyoti” “Ma’rifat-Madadkor” nashriyoti Toshkent 2002yil.
22.“Musiqa ijodiyoti masalalalari” Uzbekiston bastskorlar uyushmasi “Katortol-Kamolot”nashriyoti. Toshkent 1997 yil.
23. Internet ma’lumotlari
-WWW.Ziyonet.
-Pedagog.uz.